

Madridissa vuonna 2002 hyväksytty ikäntymistä koskeva kansainvälinen toimintaohjelma

Sosiaali- ja terveysministeriö

Poliittinen julistus

1 artikla

Me YK:n toiseen ikääntymistä koskevaan maailmankonferenssiin Madridiin kokoon-tuneiden hallitusten edustajat olemme päättäneet hyväksyä ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman voidaksemme vastata väestön ikääntymisen tuomiin mahdollisuuksiin ja haasteisiin 2000-luvulla ja edistää kaikenikäisten yhteiskuntaa. Ohjelman myötä sitoudumme kaikilla kansallisilla ja kansainvälisillä tasoilla toimi-maan seuraavilla kolmella pääalueella: ikäihmiset ja kehitys, ikäihmisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä ikääntyville mahdollisuuksia avaavat ja heitä tukevat ympäristöt.

2 artikla

Elinajanodotteen pidentyminen on ihmiskunnan suurimpia saavutuksia, mutta sen myötä myös maapallon väestörakenne on perusteellisesti muuttumassa: vuoteen 2050 mennessä yli 60-vuotiaiden määrän odotetaan kasvavan 600 miljoonasta lähes kahteen miljardiin ja heidän osuutensa maailman väestöstä ennakoidaan kaksinkertaistuvan 10 %:sta 21 %:iin. Suurin ja nopein kasvu tapahtuu kehitysmaissa, joissa ikäihmisten määrän ennustetaan nelinkertaistuvan seuraavien 50 vuoden aikana. Tällainen väestö-rakenteen muutos haastaa kaikki yhteiskunnat kohentamaan erityisesti ikääntyneen väestön mahdollisuuksia kykyjensä hyödyntämiseen ja täysipainoiseen osallistumi- seen eri elämänaalueilla.

3 artikla

Toistamme sitoumukset, jotka valtioidemme ja hallitustemme päämiehet ovat antaneet Yhdistyneiden kansakuntien tärkeimmissä konferensseissa ja huippukokouksissa, nii- den seurantaprosessien yhteydessä sekä vuosituhattajulistuksessa ja jotka koskevat kai- kenikäisten yhteiskuntaa edistävien kansainvälisten ja kansallisten ympäristöjen kehit- tämistä. Lisäksi vahvistamme ikääntymistä koskevaan kansainväliseen toimintaohjel- maan sisältyvät toimintaperiaatteet ja -suositukset, joille Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous antoi tukensa vuonna 1982, sekä yleiskokouksen vuonna 1991 hyväksy- mät ikääntyviä ihmisiä koskevat YK:n periaatteet, jotka luovat pohjaa ikäihmisten it- senäisyyden, osallistumisen, itsensä toteuttamisen ja arvokkuuden edistämiseksi sekä kannustavat huolehtimaan heistä.

4 artikla

Kansainvälisen yhteistyön on oltava nykyistä tehokkaampaa, jotta vuonna 2002 hy- väksytyt ikääntymistä koskeva kansainvälinen toimintaohjelma voidaan toteuttaa. Siksi kehotammekin kansainvälistä yhteisöä kannustamaan eri toimijoita entistä lähei- sempään yhteistyöhön.

5 artikla

Korostamme jälleen kerran pyrkivämme kaikin voimin edistämään demokratiaa, laili- suutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä vahvistamaan ja suojelemaan ihmisoikeuksia ja perusvapauksia, joihin kuuluu myös kehittymisen vapaus. Sitoudumme poistamaan

kaikenlaisen syrjinnän, myös ikäsyrjinnän, ja toteamme, että jokaisen on ikääntyessään saatava elää täysipainoisesti, terveesti ja turvallisesti ja voitava osallistua aktiivisesti yhteiskuntansa taloudelliseen, sosiaaliseen ja poliittiseen elämään. Ponnistelemme ikääntyvän väestön ihmisarvoisen kohtelun puolesta ja pyrimme poistamaan heihin kohdistuvat laiminlyönnit sekä ikäihmisten huonon ja väkivaltaisen kohtelun.

6 artikla

Nykyajan ennennäkemätön vauraus ja käytettävissä oleva tekniikka ovat myös ainutlaatuinen mahdollisuus: niiden ansiosta niin miehet kuin naisetkin voivat ikääntyä entistä terveempinä ja hyvinvoivampina, ikäihmiset voivat vaikuttaa täysipainoisesti yhteiskunnassa ja työskennellä nykyistä tehokkaammin yhteisöjensä hyväksi ja ikäihmisten hoito- ja tukijärjestelmiä voidaan jatkuvasti kehittää. Kaikenikäisten yhteiskunnan rakentaminen edellyttää yhteisiä toimia ikääntyvien miesten ja naisten mahdollisuuksien ja elämänlaadun kehittämiseksi ja heidän tukijärjestelmiensä kestävyuden varmistamiseksi. Kun ikääntyminen nähdään saavutuksena, ikäihmisten taidot, kokemus ja kyvyt muuttuvat voimavaraksi, joita kypsät, eheät ja ihmisarvoiset yhteiskunnat voivat käyttää.

7 artikla

Kehitysmaiden, varsinkin vähiten kehittyneiden valtioiden, ja useiden siirtymätalouksien on kuitenkin yhä erittäin hankala integroitua globaalitalouden täysivaltaisiksi toimijoiksi. Jolleivät kaikki maat pääse hyötymään yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta kehityksestä, yhä useammat, varsinkin eri maiden ja jopa kokonaisten alueiden ikäihmiset, jäävät syrjään globaalitalouden kehityksestä. Siksi ikääntymisen on oltava tärkeä osa kehityssuunnitelmia, köyhyyden poistamisstrategioita ja kehitysmaiden saattamisessa globaalitalouden täysivaltaisiksi jäseniksi.

8 artikla

Sitoudumme integroimaan ikääntymisen yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin strategioihin ja toimintamalleihin ja -ohjelmiin ottaen samalla kuitenkin huomioon, että toimintamallit on sopeutettava kunkin maan erityisolosuhteisiin. Kaikkiin toimintamalleihin ja ohjelmiin on tarpeen sisällyttää sukupuoliperspektiivi, jotta sekä ikääntyvien miesten että naisten tarpeet voidaan ottaa huomioon.

9 artikla

Sitoudumme suojelemaan ja auttamaan ikäihmisiä aseellisten selkkausten ja vieraan vallan miehityksen aikana.

10 artikla

Ikäihmisten voimavarat luovat vankan perustan tulevalle kehitykselle. Näin yhteiskunnat voivat yhä enemmän tukeutua ikääntyneiden taitoihin, kokemukseen ja elämäntuntemukseen, joiden avulla ikäihmiset itse voivat oman kehittymisensä lisäksi vaikuttaa aktiivisesti myös yhteiskunnan kehittymiseen.

11 artikla

Korostamme ikääntymisen ja siihen liittyvien kysymysten kansainvälisen tutkimuksen merkitystä ikääntymisen toimintamallien laatimisessa. Toimintamallien on perustuttava muun muassa kansallisten ja kansainvälisten tilastolaitosten kehittämiin luotettaviin ja yhdenmukaisiin indikaattoreihin.

12 artikla

Ikäihmisten odotukset ja yhteiskuntien taloudelliset tarpeet edellyttävät, että ikääntyvä väestö voi vaikuttaa yhteiskunnissaan niin talouden, politiikan, sosiaalisten kysymysten kuin kulttuurinkin alueella. Ikäihmisten pitäisi voida tehdä mielekästä ja tuottavaa työtä niin kauan kuin he haluavat ja kykenevät sekä myös kouluttaa itseään. Ikäihmisten valtaistaminen ja heidän täysipainoisen osallistumisensa edistäminen ovat aktiivisen ikääntymisen perusedellytyksiä. Ikääntyvälle väestölle on myös tarjottava asianmukaista ja kestävää yhteiskunnan tukea.

13 artikla

Ikäihmisten erityistarpeiden huomioiminen sosiaalisten peruspalvelujen kehittämisessä, järjestämisessä ja turvaamisessa on oltava ensisijaisesti valtioiden itsensä vastuulla. Siksi meidän on työskenneltävä yhteistyössä paikallishallinnon, kansalaisyhteiskunnan (kuten kansalaisjärjestöjen), yksityisen sektorin, vapaaehtoistyöntekijöiden ja -järjestöjen, ikäihmisten itsensä ja heitä edustavien järjestöjen sekä perheiden ja yhteisöjen kanssa.

14 artikla

Kaikkien on voitava nauttia mahdollisimman hyvästä fyysisestä ja henkisestä terveydestä. Korostamme myös jälleen, että mahdollisimman hyvä terveys on maailmanlaajuisesti ensisijainen sosiaalinen tavoite, ja sen saavuttaminen vaatii ponnisteluja sekä terveydenhoitoalalla että useilla muilla yhteiskunnan ja talouden alueilla. Sitoudumme turvaamaan ikäihmisille yhtäläiset ja tasa-arvoiset mahdollisuudet kaikkiin terveydenhoitopalveluihin, joita ovat myös fyysisen ja henkisen terveyden edistäminen, ja toteamme, että ikääntyvän väestön kasvavat tarpeet edellyttävät lisätoimia, erityisesti enemmän hoivaa ja hoitoa, sekä terveellisten elämäntapojen ja niitä tukevan ympäristön edistämistä. Kannustamme ikäihmisten itsenäisyyttä ja heidän valtaistamistaan sekä esteettömiä ympäristöjä, jotta he voivat osallistua yhteiskunnan toimintaan täysipainoisesti. Lisäksi arvostamme omaishoitajina toimivien ikäihmisten panosta yhteiskunnan kehityksessä.

15 artikla

Perheet, vapaaehtoiset, yhteisöt, ikäihmisten järjestöt ja muut yhteisötason organisaatiot täydentävät julkisia palveluja merkittävästi ikäihmisten tukemisessa ja heihin kohdistuvassa huolenpidossa.

16 artikla

Tiedostamme tarpeen vahvistaa sukupolvien välistä solidaarisuutta ja kumppanuutta siten, että eri ikäisten erityistarpeet otetaan huomioon, ja pyrimme kannustamaan eri sukupolvia vastavuoroiseen kanssakäymiseen.

17 artikla

Vaikka päävastuu ikääntymisasioiden ja vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman toteuttamisessa onkin eri maiden hallituksilla, tarvitaan myös tehokasta yhteistyötä, jonka osapuolia ovat valtiovalta ja paikallishallinto, kansainväliset järjestöt, ikäihmiset ja heidän järjestönsä, kansalaisjärjestöt ja kansalaisyhteiskunnan muut toimijat sekä yksityinen sektori. Vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman toteuttaminen edellyttää eri ammattialojen järjestöjen, yritysten, työntekijöiden ja työntekijäjärjestöjen, osuuskuntien, tutkimuslaitosten, oppilaitosten, akateemisten ja uskonnollisten instituutioiden sekä tiedotusvälineiden osallistumista ja yhteistyötä.

18 artikla

Korostamme Yhdistyneiden kansakuntien ja muun muassa sen alueellisten komissioiden roolia avustettaessa eri maiden hallituksia vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman toteuttamisessa, seurannassa ja kansallisessa valvonnassa. Tässä yhteydessä on otettava huomioon valtioiden ja alueiden taloudelliset, yhteiskunnalliset ja väestölliset eroavaisuudet.

19 artikla

Kutsumme kaikkien maiden asukkaita yhteiskunnan kaikilta osa-alueilta ponnistelemaan kanssamme sekä yksin että yhdessä kaikenikäisten ihmisten tasa-arvon saavuttamiseksi.

Madridissa vuonna 2002 hyväksytty ikääntymistä koskeva kansainvälinen toimintaohjelma

Sisältö

Esipuhe

Suosituksset

Toteutus ja seuranta

Esipuhe

Ikääntymistä koskeva kansainvälinen toimintaohjelma¹, joka hyväksyttiin ensimmäisessä ikääntymistä koskevassa maailmankonferenssissa Wienissä, on viimeksi kuluneiden kahdenkymmenen vuoden ajan ohjannut ikääntymistä koskevaa ajattelua ja toimintaa, ja samaan aikaan on laadittu ratkaisevan tärkeitä toimintamalleja ja päätetty aloitteita. Ikäihmisten ihmisoikeudet sisällytettiin jo vuonna 1991 hyväksytyihin ikääntyviä ihmisiä² koskeviin Yhdistyneiden kansakuntien periaatteisiin, jotka luovat pohjaa itsenäisyyden, osallistumisen, huolenpidon, itsensä toteuttamisen ja arvokkuuden kehittämiseksi.

Viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana elinajanodotteet ovat pidentyneet valtavasti. Tällä hetkellä vastasyntyneen elinajanodote on 66-vuotta eli 20 vuotta pitempi kuin vuonna 1950, ja sen ennustetaan kasvavan vielä kymmenen vuotta vuoteen 2050 mennessä. Tämä demografinen saavutus ja voimakas väestönkasvu 2000-luvun ensimmäisellä puoliskolla merkitsevät sitä, että yli 60-vuotiaiden määrä kasvaa 600 miljoonasta lähes kahteen miljardiin vuosina 2000-2050. Samalla ikäihmisten osuus maailman väestöstä kasvaa vuoden 1998 kymmenestä prosentista vuoden 2025 viiteentoista prosenttiin. Kasvu on huomattavinta kehitysmaissa, joissa ikääntyvän väestön ennustetaan nelinkertaistuvan tulevan viidenkymmenen vuoden aikana. Aasiassa ja Latinalaisessa Amerikassa ikäihmisten osuuden ennakoidaan kasvavan 8 %:sta 15 %:iin vuosina 1998-2025; Afrikassa ikäihmisten osuuden odotetaan kasvavan samaan aikaan vain 5 %:sta 6 %:iin, mutta kaksinkertaistuvan vuoteen 2050 mennessä. Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, joka kärsii HIV/AIDS-pandemiasta sekä taloudellisista ja sosiaalisista ongelmista, ikäihmisten osuus jää vain puoleen tästä. Euroopassa ikäihmisten osuuden ennakoidaan kasvavan 20 %:sta 28 %:iin vuosina 1998-2025, kun taas Pohjois-Amerikassa se nousee 16 %:sta 26 %:iin. Tällaisilla globaaleilla väestömuutoksilla on mullistava vaikutus niin yksilö- ja yhteisötasolla, kuin kansallisella ja kansainvälisellä tasolla.

Meneillään oleva ennennäkemätön väestömuutos johtaa lopulta siihen, että vuosisadan puolivälissä nuorten ja ikäihmisten osuus maapallon väestöstä on yhtä suuri. Yli 60-vuotiaiden osuus maailman väestöstä kasvanee 10 %:sta 21 %:iin vuosina 2000-

¹ Kts. *Report of the World Assembly on Ageing, Vienna, 26 July to 6 August 1982* (Yhdistyneiden kansakuntien julkaisu, no. E.82.I.16), luku VI, osa A

² YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 46/91, liite

2050, kun taas lasten osuuden odotetaan laskevan 30 %:sta 20 %:iin eli kolmanneksen. Joissakin kehittyneissä maissa ja siirtymätalousmaissa ikääntyneiden osuus ylittää jo nyt lasten osuuden ja syntyvyys alittaa väestön uusiutumistason. Joissakin kehittyneissä maissa ikääntyneitä ennustetaan olevan vuonna 2050 yli kaksi kertaa enemmän kuin lapsia. Tällä hetkellä kehittyneissä maissa sataa naista kohti on 71 miestä, mutta luvun odotetaan nousevan 78:aan. Kehitysmaissa ikääntyvät naiset eivät ole yhtä silmiinpistävästi enemmistönä, sillä niissä sukupuolten elinajanodotteiden väliset erot ovat yleensä pienempiä. Tällä hetkellä kehitysmaissa yli 60-vuotiasta naista kohti on keskimäärin 88 samanikäistä miestä ja luvun odotetaan laskevan 87:ään 2000-luvun puoliväliin mennessä.

Ikääntymisestä on tulossa merkittävä ongelma kehitysmaissa, joiden väestön ennustetaan vanhenevan nopeasti kuluvan vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla. Ikäihmisten osuuden odotetaan niissä nousevan nykyisestä 8 %:sta 19 %:iin vuonna 2050, samalla kun lasten osuus laskee 33 %:sta 22 %:iin. Tällainen väestörakenteen muutos saattaa yhteiskuntien voimavarat lujille. Kehittyneissä maissa, joissa väestön ikääntyminen on tapahtunut vähitellen huolena ovat työttömyyden ja ikääntymisen suhde sekä eläkejärjestelmien kestävyys, kun taas kehitysmaiden ongelmana on talouden kasvun turvaaminen ikääntymisestä huolimatta.

Kehittyneiden maiden ja kehitysmaiden väestöissä on muitakin eroja. Tällä hetkellä suurin osa kehittyneiden maiden ikäihmisistä asuu kaupungeissa, kun taas kehitysmaissa ikääntyneiden enemmistö elää maaseudulla. Kaupungeissa asuu väestöennusteiden mukaan vuoteen 2025 mennessä kaupungeissa asuu 82 % kehittyneiden maiden väestöstä, mutta vain alle puolet kehitysmaiden asukkaista. Kehitysmaissa ikäihmisten osuus on maaseudulla korkeampi kuin kaupungeissa ja vaikka ikääntymisen ja kaupungistumisen suhteesta ei vielä tiedetäkään tarpeeksi, näyttää siltä, että useiden kehitysmaiden maaseutualueilla ikäihmisten määrä kasvaa vielä nykyisestäään.

Kehittyneet maat ja kehitysmaat eroavat huomattavasti myös ikäihmisten kotitalouksien osalta. Kehitysmaissa huomattava osa ikääntyvistä asuu useita sukupolvia käsittävissä kotitalouksissa. Siksi toimintamalleja ei voi soveltaa samanlaisina kehittyneisiin maihin ja kehitysmaihiin.

Ikääntyvän väestönosan nopeimmin kasvava ryhmä ovat kaikkein vanhimmat eli 80 vuotta täyttäneet. Vuonna 2000 heitä oli 70 miljoonaa ja määrän odotetaan yli viisin-kertaistuvan seuraavan viidenkymmenen vuoden aikana.

Naisia on ikääntyvien joukossa miehiä enemmän, ja ero on sitä suurempi, mitä vanhemmista ikäluokista on kyse. Toimintamallien laatimisessa onkin annettava etusija ikääntyvän naisväestön ongelmille. Miesten ja naisten täysi tasa-arvon varmistaminen ja tehokkaiden toimintamallien luominen onnistuu ainoastaan, jos tunnustetaan, että ikääntyminen vaikuttaa miehiin ja naisiin eri tavoin. Siksi sukupuolinäkökulma on otettava huomioon toimintamalleja ja -ohjelmia sekä lainsäädäntöä koskevassa päätöksenteossa.

On erittäin tärkeää, että maailman väestön ikääntyminen nähdään osana laajempaa kehitysprosessia. Ikääntymistä koskevia toimintamalleja on selvitettävä kehityksen näkökulmasta ottamalla huomioon ihmisen elinkaari nykyistä laajemmin ja pohdittava sen yhteiskunnallisia ulottuvuuksia, ja samalla on otettava huomioon viimeaikaisten

Yhdistyneiden Kansakuntien tärkeimpien konferenssien ja huippukokousten hyväksymät maailmanlaajuiset aloitteet ja toiminta-ajatukset.

Vuonna 2002 hyväksytyssä ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman mukaisesti yhteiskunnan kaikilla tasoilla on tehtävä muutoksia, jotta ikäihmisten valtavaa potentiaalia voidaan 2000-luvulla hyödyntää tehokkaasti. Monet ikäihmiset voivat jo nyt vanheta turvallisesti ja arvokkaasti ja vaikuttaa aktiivisesti perheissään ja yhteisössään. Toimintaohjelmalla pyritään varmistamaan, että kaikilla on mahdollisuus turvattuun ja ihmisarvoiseen ikääntymiseen ja että kaikki voivat osallistua täysipainoisesti yhteiskuntansa toimintaan. Vaikka ohjelmassa todetaankin, että terveen ja rikkaan elämän perusta muodostuu jo lapsuudessa, ohjelma on ensisijaisesti tarkoitettu käytännön avuksi päättäjille näiden pohtiessa yksilöiden ja väestöryhmien ikääntymisen tärkeimpiä kysymyksiä. Ikääntymisen yhteiset piirteet ja sen tuomat haasteet tunnustetaan ja jokaiselle maalle annetaan omat suositukset, joita ne voivat soveltaa omiin olosuhteisiinsa. Ohjelmassa otetaan huomioon eri alueiden erilaiset kehitystasot ja alueilla tapahtuvat muutokset sekä kaikkien maiden keskinäinen riippuvuus globalisoituvassa maailmassa.

Vuonna 1999 vietetyn kansainvälisen ikäihmisten vuoden teema ”kohti kaikenikäisten yhteiskuntaa” sisältämät neljä ulottuvuutta olivat yksilön elinikäinen oppiminen, eri sukupolvien väliset suhteet, väestön ikääntymisen ja kehityksen suhde sekä ikääntyneiden tilanne. Teemavuosi lisäsi tietoa, edisti tutkimusta ja toimintamallien kehittämistä maailmanlaajuisesti ja paransi huomattavasti ikääntymisen huomioimista yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla sekä kaikenikäisten kehittymisen mahdollisuuksia.

Yhdistyneiden kansakuntien tärkeimmissä konferensseissa ja huippukokouksissa, YK:n yleiskokouksen erityisistunnoissa ja seurantaprosesseissa on asetettu tavoitteita ja sitoumuksia kaikille tasoille, jotta eri väestöosien taloudellista ja sosiaalista tilannetta voidaan kohentaa. Ikäihmisten työpanosta ja huolenaiheita on tarkasteltava nimienomaan tätä taustaa vasten. Kyseisten tavoitteiden ja sitoumusten toteuttamisen myötä ikäihmiset voivat sekä vaikuttaa täysipainoisesti yhteiskunnan kehitykseen että hyötyä sen tuloksista. Vuonna 2002 hyväksytyyn ikääntymistä koskevaan kansainväliseen toimintaohjelmaan sisältyvät muun muassa seuraavat tärkeät näkökohdat näiden tavoitteiden ja sitoumusten osalta:

Kaikkien ikäihmisten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täydellinen toteutuminen;

Turvattu ikääntyminen, joka tarkoittaa ikääntyvän väestöosan köyhyyden poistamista ja ikääntyviä koskevien Yhdistyneiden kansakuntien periaatteiden toteutumista;

Ikääntyvien voimavaraistaminen, jotta he voivat täysipainoisesti ja tehokkaasti vaikuttaa yhteiskuntansa taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään muun muassa ansio- ja vapaaehtoistyötä tekemällä;

Elinikäisen yksilöllisen kehityksen, itsensä toteuttamisen ja hyvinvoinnin mahdollistaminen, mikä voidaan varmistaa esimerkiksi elinikäisellä oppimisella ja yhteisön toimintaan osallistumisella, kuitenkin siten, että samalla tunnustetaan ikääntyvän väestöosan heterogeenisuus;

Kaikkien ihmisten taloudellisten, yhteiskunnallisten ja kulttuuria koskevien oikeuksien täysipainoinen toteutuminen ja kaikenlaisen ikäihmisiin kohdistuvan väkivallan ja syrjinnän poistaminen;

Sitoutuminen ikääntyvien miesten ja naisten tasa-arvoon muun muassa sukupuolisyryjinnän poistamisella;

Perheiden, sukupolvien välisen riippuvuuden, solidaarisuuden ja vastavuoroisuuden ratkaisevan merkityksen tunnustaminen yhteiskunnallisessa kehityksessä;

Terveydenhoidon, tuen ja sosiaalisen turvallisuuden, muun muassa ennaltaehkäisevän ja kuntouttavan hoidon, tarjoaminen ikääntyvälle väestölle;

Julkisen vallan eri tasojen, kansalaisyhteiskunnan toimijoiden, yksityisen sektorin ja ikäihmisten yhteistyön helpottaminen, jotta kansainvälinen toimintaohjelma voidaan toteuttaa;

Tieteellisen tutkimuksen ja asiantuntemuksen sekä teknologisten mahdollisuuksien hyödyntäminen, jotta erityisesti kehitysmaissa voidaan keskittyä esimerkiksi ikääntymisen yksilöllisiin, sosiaalisiin ja terveydellisiin vaikutuksiin;

Alkuperäiskansojen ikääntyvien jäsenten tilanteen ja heidän poikkeuksellisten elinolojensa huomioiminen sekä sen huomioimisen, että heille on annettava keinot vaikuttaa tehokkaasti heitä koskeviin päätöksiin.

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien, kuten kehittymisen vapauden, edistäminen ja turvaaminen on ratkaisevan tärkeää luotaessa eri-ikäiset osallistuva yhteiskunta, jossa ikäihmiset voivat vaikuttaa täysipainoisesti, tasa-arvoisina ja syrjintää kokematta. Ikäsyrjinnän vastustaminen ja ikääntyvien ihmisarvon edistäminen ovat ratkaisevan tärkeitä varmistettaessa ikäihmisille heidän ansaitsemansa kunnioitus. Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien edistäminen ja turvaaminen on tärkeää kaikenikäisten yhteiskunnan luomisessa. Tässä yhteydessä sukupolvien sisäistä ja niiden välistä vuorovaikutusta on vaalittava, korostettava ja kannustettava kattavan ja tuloksekkaan vuoropuhelun avulla.

Toimintasuositukset on ryhmitelty kolmeksi pääalueeksi: ikäihmiset ja kehitys, ikäihmisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ja ikääntyville mahdollisuuksia avaavat ja heitä tukevat ympäristöt. Näillä kolmella alueella saavutettu edistys vaikuttaa huomattavasti ikääntyvän väestön turvallisuuteen. Pääalueet on suunniteltu helpottamaan toimintamallien hahmottelua ja toteuttamista niin, että meidän on helpompi sopeutua ikääntyvään maailmaan, jossa menestys mitataan yhteiskunnallisena kehityksenä, ikäihmisten elämänlaadun kohenemisena ja elinikäisen hyvinvoinnin perustana olevien virallisten ja epävirallisten järjestelmien kestävytenä.

Ikääntyminen on ehdottomasti liitettävä osaksi globaaleja toimintaohjelmia. Samalla tarvitaan yhteisiä toimia, joilla ikääntyminen voidaan integroida kattavasti ja oikeudenmukaisesti erilaisiin toimintamalleihin. Ikääntyminen on yhdistettävä muihin taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen sekä ihmisoikeuksien linjauksiin, ja vaikka toimintamallit vaihtelevatkin maittain ja alueittain, väestön ikääntyminen on maailmanlaajuinen voima, joka kykenee muovaamaan tulevaisuuttamme yhtä tehokkaasti kuin

globalisaatio. On olennaista tiedostaa, että ikäihmiset voivat vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen edistämällä sekä omia olojaan että koko yhteiskunnan kehittämistä. Meidän on ennakoitava tulevaa kehitystä tarttumalla myönteisesti ikääntyvän väestönosan mahdollisuuksiin.

Suosituksset

A: Ensimmäinen pääalue: Ikäihmiset ja kehitys

16. Ikäihmisten on saatava osallistua täysipainoisesti kehitysprosessiin ja voitava kaikkien muiden tapaan, hyötyä sen tuloksista. Väestön ikääntymisen vaikutukset yhteiskunnan sosioekonomiseen kehitykseen ja eri maissa tapahtuvat sosiaaliset ja taloudelliset muutokset korostavat entisestään ikäihmisten jatkuvan integroinnin ja voimavaraistamisen välttämättömyyttä. Lisäksi muuttoliike, kaupungistuminen, suurperheiden väistyminen pienempien ja liikkuvampien perheiden tieltä, itsenäiseen elämiseen tarvittavan teknologian puuttuminen ja muut sosioekonomiset muutokset voivat syrjäyttää ikäihmiset kehityksen valtavirrasta, mitätöidä heidän taloudellisen ja yhteiskunnallisen merkityksensä ja horjuttaa heidän perinteistä toimentuloaan.

17. Kehitys hyödyttää yhteiskunnan kaikkia sektoreita, mutta prosessin oikeutuksen kestävyys riippuu siitä, voidaanko talouskasvun hyötyjen tasainen jakautuminen varmistaa sopivilla toimintamalleilla. Kööpenhaminassa pidetyssä sosiaalisen kehityksen huippukokouksessa hyväksyttiin sosiaalisen kehityksen julistus³ ja toimintaohjelma⁴, joilla pyritään luomaan puitteet eri maiden hallituksille niin, että ne voivat turvata sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden velvoitteidensa mukaisesti myös tulevaisuudessa. Lisäksi vuosituhatuippukokouksessa vahvistettiin tärkeä pitkän aikavälin tavoite köyhyyden poistamiselle ja korostettiin, että 1990-luvun maailmanlaajuisissa konferensseissa hyväksytyt sosiaaliset ja humanitääriset tavoitteet on saavutettava.

18. Päättäjät ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että yhteiskunnan on sopeuduttava työvoiman ikääntymisen vaikutuksiin samalla kun työn tuottavuutta ja kilpailukykyä on parannettava ja pidettävä sosiaaliturva kestävällä pohjalla. Eläkejärjestelmien rahoituspohjan varmistamiseksi on tarvittaessa toteutettava monitahoisia uudistusstrategioita.

Ensimmäinen osa-alue: Aktiivinen vaikuttaminen yhteiskunnan toimintaan ja kehitykseen

19. Kaikenikäisten yhteiskunnassa myös ikäihmisillä on mahdollisuus vaikuttaa, ja siksi kaikki heitä syrjivät seikat on poistettava. Ikäihmisten työ on paljon muutakin kuin pelkkää taloudellista toimintaa, sillä heillä on usein merkittävä asema perheessään ja yhteisössään. Heidän antamansa arvokas panos, jotka ei aina voi mitata rahassa, käsittää muista perheenjäsenistä huolehtimisen, ansiotyön, kotityön ja yhteisöissä tehtävän vapaaehtoistyön. Samalla he myös valmentavat tulevaisuuden työvoimaa. Tämä panos käsittää myös kaikenikäisten, erityisesti naisten, tekemän palkattoman työn yhteiskunnan kaikilla sektoreilla, ja sen arvo on tunnustettava.

20. Osallistuminen yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen toimintaan, urheiluun, virkistystoimintaan, kulttuuritapahtumiin ja vapaaehtoistyöhön edistää ja ylläpitää myös

³ *Report of the World Summit for Social Development Copenhagen, 6-12 March 1995* (Yhdistyneiden kansakuntien julkaisu, no. E.96.IV.8) luku I, päätöslauselma 1, liite I

⁴ *Ibid.*, liite II

yksilöiden hyvinvointia. Ikäihmisten järjestöt edistävät merkittävästi ikääntyvän väestön osallistumista, sillä ne kannustavat eri sukupolvia vuorovaikutukseen.

21. Ensimmäinen tavoite: Ikäihmisten yhteiskunnallisen, taloudellisen ja poliittisen panoksen ja kulttuuriryön tunnustaminen

Toimet

Varmistetaan ihmisoikeudet ja perusvapaudet edistämällä ihmisoikeussopimusten ja muiden ihmisoikeusvälineiden toteutumista, erityisesti kaikenikäisen syrjinnän torjunnassa;

Tunnustetaan ikäihmisten työ perheessä, yhteisössä ja talouden piirissä ja kannustetaan ja tuetaan heitä näillä alueilla;

Tarjotaan ikäihmisille mahdollisuuksia, ohjelmia ja tukea, jotka kannustavat heitä osallistumaan kulttuuritoimintaan, talouselämään, yhteiskuntaan ja politiikkaan sekä rohkaisevat heitä elinikäiseen oppimiseen;

Tarjotaan ikäihmisille tietoa ja mahdollisuuksia, jotta he voivat auttaa toisiaan, vaikuttaa yhteisössä yhdessä muiden sukupolvien kanssa ja hyödyntää kykyjään;

Luodaan suotuisat olosuhteet eri ikäisten vapaaehtoistyölle muun muassa lisäämällä vapaaehtoistyön arvostusta, ja helpotetaan siihen osallistumista niiden ikäihmisten osalta, jotka eivät pääse riittävästi nauttimaan vapaaehtoistyön hyödyistä;

Pyritään saamaan nykyistä laajempi hyväksyntä ikäihmisten toiminnalle kulttuurissa, yhteiskunnassa ja taloudessa sekä heidän sosiaaliselle työlleen, joka käsittää myös palkattoman työn;

Kohdellaan ikäihmisiä oikeudenmukaisesti ja ihmisarvoisesti huolimatta vammaisuudesta, toimintarajoitteista tai taloudellisesta panoksesta;

Otetaan huomioon ikäihmisten tarpeet ja kunnioitetaan heidän oikeuttaan ihmisarvoon kaikissa elämän vaiheissa;

Kannustetaan työnantajia suhtautumaan myönteisesti ikäihmisten työkykyyn ikääntyvien jatkuvaa työllisyyttä edistävänä tekijänä ja lisätään tietoisuutta ikäihmisten arvosta työmarkkinoilla ja autetaan heitä itseään ymmärtämään oma arvonsa;

Edistetään ikäihmisten osallistumista kansalaisyhteiskunnan toimintaan ja kulttuurielämään samalla, kun torjutaan heidän sosiaalista syrjäytymistään ja tuetaan heidän voimavaraistumistaan.

22. Toinen tavoite: Ikäihmisten osallistuminen päätöksentekoon sen kaikilla tasoilla

Toimet

Ikäihmisten tarpeet ja huolet otetaan huomioon päätöksenteon kaikilla tasoilla;

Ikäihmisten järjestöjen perustamista kannustetaan kaikilla tasoilla, jotta ne voivat esimerkiksi edustaa ikääntyvää väestöä päätöksenteossa;

Ikäihmisille, erityisesti ikääntyville naisille, annetaan mahdollisuus vaikuttaa täysipainoisesti ja tasa-arvoisesti päätöksenteon kaikilla tasoilla.

Toinen osa-alue: Työvoiman ikääntyminen

23. Ikäihmisten on voitava olla ansiotyössä niin kauan kuin he haluavat ja niin kauan kuin he voivat tehdä sitä tuottavasti. Ongelmina ovat usein työttömyys, vajaatyöllisyys ja työmarkkinoiden jäykkyys, jotka rajoittavat yksilöiden mahdollisuuksia ja estävät yhteiskuntia käyttämästä ikääntyvien voimavaroja ja taitoja. Siksi onkin ehdottomasti toteutettava sosiaalista kehitystä koskevan Kööpenhaminan julistuksen kolmas sitoumus, joka käsittelee täystyöllisyyden edistämistä, huippukokouksen toimintaohjelmassa sovitut strategiat ja toimintalinjat sekä kasvua ja työllisyyttä koskevat muut aloitteet, joista YK:n yleiskokouksen 24. erityisistunto on antanut suosituksensa⁵. Myös työyhteisöissä on nykyistä paremmin ymmärrettävä ikääntyvien työllistymisen edut.

24. Kehitysmaissa ja siirtymätalousmaissa useimmat työtätekevät ikäihmiset ovat osa harmaata taloutta, jolloin he jäävät usein vaille lakisääteisiä työoloja tai sosiaalietuja. Useissa kehitysmaissa ja siirtymätalousmaissa elinajanodote ylittää vakiintuneen eläkeiän. Koska syntyvyys laskee näissä maissa jatkuvasti, uutta työvoimaa tulee työmarkkinoille yhä vähemmän, ja tähän suuntaukseen liittyy usein ikäsyrtintää. Työmarkkinoille tulevien nuorten jatkuva väheneminen, työvoiman ikääntyminen ja yhä varhaisempi eläkkeelle siirtyminen johtavat ennen pitkää työvoimapulaan, joten työllistämisen helpottamiseksi tarvitaan joustavaa eläkeikää, uudentyyppeisiä työjärjestelyjä, joustavia työympäristöjä ja vammaisten ikäihmisten kuntoutusta. Niiden avulla ikäihmiset voivat myös yhdistää ansiotyön ja muun toiminnan.

25. Toimintalinjoissa on kiinnitettävä huomiota ikääntyvien naisten työmarkkinoilla kohtaamiin vaikeuksiin ja erityisesti naisten ansiotyön erityisongelmiin, kuten alhaisiin palkkoihin, rikkonaisesta työhistoriasta johtuvaan urakehityksen vaikeutumiseen, perhe-elämän velvoitteisiin sekä eläkekarttumaan ja muuhun vanhuuden turvaan. Ellei perheen vaatimuksia oteta huomioon työjärjestelyissä, tilanne saattaa kärjistyä entisestään. Naisilla työelämän aikainen köyhyys ja alhaiset tulot voivat usein johtaa köyhyyteen myös vanhuusvuosina. Kansainvälisen toimintaohjelman oleellisia tavoitteita onkin työyhteisöjen nykyistä monipuolisempi ikä- ja sukupuolijakauma.

26. Täystyöllisyyden turvaamista pohdittaessa on muistettava, ettei ikäihmisten työllistyminen välttämättä rajoita nuorten työnsaantia ja että siitä voi koitua jatkuvaa ja arvokasta hyötyä kansantaloudelle ja koko yhteiskunnalle. Kansantaloudelle voi myös olla eduksi, jos ikääntyvien työntekijöiden kokemusta ja taitoja käytetään nuorten ja kokemattomien työntekijöiden kouluttamisessa.

⁵ Kts. YK:n yleiskokouksen päätöslauselma S-24/2, liite

27. Työvoimapulan uhatessa voidaan tarvita aivan uudenlaisia kannustimia, joilla työntekijöitä rohkaistaan lykkäämään eläkkeelle siirtymistään ja jatkamaan työelämässä joko osa- tai kokoaikaisesti. Henkilöstöhallinnon on käytännöissään ja toimintalinjoissaan otettava huomioon ikääntyvien työntekijöiden erityistarpeet. Heidän taitonsa, terveytensä ja työkykynsä saattavat myös edellyttää muutoksia työpaikoilla ja työoloissa. Siksi työnantajien, työntekijäjärjestöjen ja henkilöstöhallinnon on huomioitava nykyistä enemmän niin omassa maassa kuin muuallakin noudatettavat uudet työpaikkakäytännöt, jotka voivat helpottaa ikäihmisten pysymistä tuottavassa työelämässä.

28. Ensimmäinen tavoite: Työhalukkaiden ikäihmisten työllistäminen

Toimet

Makrotalouden tärkeimmäksi päämääräksi asetetaan työllisyyden kasvu. Tavoite voidaan saavuttaa esimerkiksi varmistamalla, että tuotannon nopeaa kasvua ja työllisyyttä kaikkien ikäluokkien eduksi edistetään työmarkkinapolitiikan keinoin;

Ikäihmisten annetaan tehdä töitä niin kauan kuin he haluavat ja kykenevät;

Edistetään työikäisen väestön työllistymistä ja ehkäistään myöhemmällä iällä uhkaavaa syrjäytymistä tai joutumista muiden huollettavaksi. Tähän pyritään seuraavin keinoin: ikääntyvien naisten nykyistä aktiivisempi osallistuminen, kestävä ja ennaltaehkäisyä korostavat työterveyspalvelut, työkyvyn ylläpito työterveys- ja työsuojelupalveluja kehittämällä, teknologian saattaminen kaikkien ulottuville, elinikäinen oppiminen, jatkuva koulutus, työssä oppiminen, uudelleen koulutus, joustavat eläkejärjestelyt ja työttömien ja vammaisten integrointi työelämään;

Eryteisesti naisten ja heikoimmassa asemassa olevien, kuten pitkäaikaistyöttömien ja vammaisten, osallistumista työelämään edistetään. Näin ehkäistään syrjäytymistä ja muiden huollettavaksi joutumista myöhemmällä iällä;

Ikääntyneiden omaehtoista työllistymistä edistetään muun muassa rohkaisemalla pienyrityttöä ja mikroyrityttöä ja turvaamalla luotonsaanti kaikille ikäihmisille ketään syrjimättä niin, että huomio on erityisesti sukupuolisen syrjinnän ehkäisemisessä;

Harmaassa taloudessa työskenteleviä ikäihmisiä avustetaan kohentamalla heidän tulojaan, tuottavuuttaan ja työolojaan;

Virallisilta työmarkkinoilta poistetaan ikärajoitteet edistämällä ikäihmisten työhönottoa ja poistamalla työntekijöiden ikääntyessään kohtaamat vaikeudet;

Tarvittaessa otetaan käyttöön uusia eläkkeellesiirtymismalleja, joissa otetaan huomioon niin työntekijöiden kuin työnantajienkin tarpeet. Eryteisesti on hyödynnettävä joustavia eläkejärjestelyjä samalla kun saavutetut eläke-edut on turvattava. Tavoitteisiin voidaan pyrkiä esimerkiksi vähentämällä varhaisen eläkkeelle siirtymiseen liittyviä kannustimia ja painostusta ja purkamalla eläketyön esteitä;

Yhä suurempi osa työikäisistä hoitaa ikääntyviä ja vammaisia perheenjäseniään sekä henkilöitä, joilla on kroonisia sairauksia ja HIV/AIDS. Heidän asemaansa voidaan helpottaa muun muassa perheystävällisin ja eri sukupuolten tarpeet huomioon ottavin toimintamallein, joilla sovitetaan yhteen työelämän tarpeet ja hoitovelvoitteet;

Poistetaan eläkeikäisten esteet esimerkiksi varmistamalla, ettei eläkeyö vaikuta saavutettuihin eläke- tai työkyvyttömyysetuihin, tai terveydenhoidon etuisuuksiin;

Edistetään uusia työjärjestelyjä ja innovatiivisia työyhteisökäytäntöjä, joilla pyritään ylläpitämään työkykyä ja turvaamaan ikääntyvien työntekijöiden tarpeet. Tällaisia keinoja voivat olla muun muassa työntekijöitä tukevat ohjelmat;

Työntekijöitä autetaan tekemään perusteltuja päätöksiä työuran jatkumisen taloudellisista, terveydellisistä ja muista vaikutuksista;

Edistetään ikääntyvien työntekijöiden taitoihin ja kykyihin liittyviä todenmukaisia käsityksiä korjaamalla ikääntyviin työntekijöihin ja työnhakijoihin liittyviä haitallisia mielikuvia;

Otetaan liiketoimintoja yhdistettäessä huomioon ikääntyvien työntekijöiden edut, jotteivät he joudu nuorempia työntekijöitä huonompaan asemaan tai menetä etujaan tai työpaikkojaan herkemmin kuin nuoremmat työntekijät.

Kolmas osa-alue: Maaseudun kehitys, muuttoliike ja kaupungistuminen

29. Monissa kehitysmaissa ja siirtymätalousmaissa erityisesti maaseudun väestö ikääntyy, koska nuoret aikuiset muuttavat sieltä pois. Maaseudulle jäävät ikäihmiset saattavat jäädä vaille perheen tukea tai jopa joutua taloudelliseen ahdinkoon. Ruokahuollon ja maataloustuotannon turvaamisessa onkin otettava huomioon maaseutuväestön ikääntyminen. Maaseudulla asuvat ikääntyvät naiset ovat heikossa taloudellisessa asemassa erityisesti silloin, kun heidän ainoana tehtävänä on huolehtia korvauksetta perheistään ja kun he ovat muista riippuvaisia. Monet kehitysmaiden ja siirtymätalouksmaiden maaseudulla asuvat ikäihmiset ovat yhä ilman peruspalveluja ja riittävää taloudellista ja yhteisöllistä tukea.

30. Vaikka valtioiden välistä laillista siirtolaisuutta onkin rajoitettu, muuttoliike maasta toiseen on kasvanut. Muissa maissa asuvien perheenjäsenten lähettämä raha on usein kehitysmaiden ja siirtymätalouksmaiden ikäihmisille ja siten myös heidän yhteisöilleen ja asuinalueensa taloudelle elintärkeää. Jotkut valtiot pyrkivät myös tukemaan jo ikääntyviä siirtolaisia.

31. Perinteisten suurperheiden verkostojen ja vastavuoroisuuden ylläpitäminen on kaupungissa yleensä vaikeampaa kuin maaseudulla. Kehitysmaissa maaseudulta kaupunkiin muuttavat ikäihmiset menettävät usein sosiaaliset verkostonsa ja jäävät kaupungeissa ilman tukea. Näin he saattavat joutua syrjäytyneiksi, varsinkin jos he ovat vammaisia tai sairaita. Maissa, joissa maaltamuutolla ja köyhien kaupunkien kasvulla on pitkät perinteet, köyhien ikäihmisten määrä kasvaa. Kehitysmaiden ja siirtymätalouksmaiden kaupungeissa asuvat ikääntyvät muuttajat elävät usein ahtaasti ja puutteellisissa oloissa ilman taloudellista turvaa sekä ilman omaistensa huolenpitoa, koska omaisten on hankittava elantonsa kodin ulkopuolelta.

32. Ensimmäinen tavoite: Maaseudun elinolojen ja infrastruktuurin kohentaminen

Toimet

Tehostetaan ikääntyvien maanviljelijöiden toimintakykyä turvaamalla heille rahoitus- ja infrastruktuuripalvelut ja antamalla heille koulutusta kehittyneiden viljelymenetelmien ja -teknologioiden käytössä;

Kannustetaan pienyritysten perustamista ja kehittämistä rahoittamalla ja tukemalla tulonhankintaa ja maaseudun osuuskuntia sekä monipuolistamalla talouselämää;

Kehitetään paikallisia rahoituspalveluja, kuten mikroluottoja ja mikrorahoitusta maaseutualueilla investointien edistämiseksi;

Edistetään jatkuvaa aikuiskoulutusta ja uudelleen koulutusta maaseudulla ja syrjäseuduilla;

Liitetään maaseutu ja syrjäseudut tietopohjaiseen talouteen ja yhteiskuntaan;

Annetaan maaseudun ja syrjäseutujen ikääntyville naisille tasaveroiset mahdollisuudet käyttää ja hallita taloudellisia voimavaroja;

Kannustetaan riittävän sosiaaliturvan järjestämistä maaseudun ja syrjäseutujen ikäihmisille;

Annetaan maaseudun ja syrjäseutujen ikäihmisille tasaveroiset mahdollisuudet käyttää sosiaalisia peruspalveluja.

33. Toinen tavoite: Maaseudun ikäihmisten syrjäytymisen ehkäiseminen

Toimet

Laaditaan ja toteutetaan ohjelmia ja palveluja, joiden avulla maaseudun ikääntyvät, myös vammaiset ikäihmiset, voivat elää itsenäisesti;

Tehostetaan ja vahvistetaan maaseudun ja yhteisöjen perinteisiä tukimekanismeja;

Kohdistetaan tukea maaseudun yksinäisille ikäihmisille, erityisesti ikääntyville naisille, jotka joutuvat usein viettämään vanhuutensa puutteellisissa oloissa;

Annetaan etusija maaseudun ikääntyvien naisten voimavaraistamiselle tarjoamalla heille rahoitus- ja infrastruktuuripalveluja;

Edistetään maaseudun ja yhteisöjen innovatiivisia tukimekanismeja, joilla voidaan esimerkiksi helpottaa tiedon ja kokemusten vaihtoa ikäihmisten välillä.

34. Kolmas tavoite: Ikääntyvien muuttajien integrointi uusiin yhteisöihin

Toimet

Luodaan sosiaalisia verkostoja ikääntyvien muuttajien tueksi;

Turvataan ikääntyvien muuttajien taloudellinen asema ja terveydenhoito;

Ehkäistään ja lievennetään kaupungistumisen kielteisiä vaikutuksia yhteisöpohjaisiin toimin, kuten rakentamalla ikäihmisten palvelutaloja;

Pyritään suunnittelemaan asunnot sellaisiksi, että ne soveltuvat eri sukupolvien yhteisasumiseen kulttuurien ja yksilöiden vaatimukset huomioon ottaen;

Perheitä autetaan yhteiselämään sitä haluavien ikääntyvien sukulaistensa kanssa;

Kehitetään hankkeita ja ohjelmia, jotka tarvittaessa ja kunkin maan lakien mukaisesti auttavat ikääntyviä muuttajia integroitumaan kohdemaiden yhteiskuntiin, kulttuuriin, talouteen ja politiikantekoon ja joilla myös muuttajien arvostusta kohennetaan;

Huolehditaan siitä, että ikääntyvät muuttajat voivat käyttää julkisia palveluja kärsimättä kieli- tai kulttuuriesteistä.

Neljäs osa-alue: Mahdollisuus koulutukseen ja tiedon käyttöön

35. Koulutus on aktiivisen ja täysipainoisen elämän perusta. Vuosituhathuippukokouksen osanottajat sitoutuivat siihen, että vuoteen 2015 mennessä kaikki maailman lapset saavat alkeiskoulutuksen. Tietopohjaisessa yhteiskunnassa on kaikille varmistettava elinikäinen mahdollisuus koulutukseen, sillä vain jatkuvalla oppimisella varmistetaan niin yksilöiden kuin kansakuntienkin tuottavuus.

36. Tällä hetkellä huomattava osa kehitysmaiden ikäihmisistä vanhenee luku- ja kirjoitustaidottomina, mikä heikentää heidän toimeentulomahdollisuuksiaan ja siten myös terveyttään ja hyvinvointiaan. Ikäihmisten työllistyminen edellyttää kaikkialla elinikäistä oppimista.

37. Eri-ikäisten työyhteisössä jäsenet voivat jakaa taitojaan, tietojaan ja kokemuksiaan. Tällainen vastavuoroinen oppiminen voidaan sisällyttää työehtosopimukseen ja toimintamalleihin tai toteuttaa epävirallisella pohjalla.

38. Tarvittavaa koulutusta vailla olevat ikäihmiset voivat teknologisia haasteita kohdatessaan joutua syrjäytyneeseen asemaan. Hyvät koulutusmahdollisuudet nuorella iällä tuovat hyötyjä myöhemminkin, esimerkiksi pyrittäessä hallitsemaan teknologian muutoksia. Parantuneesta koulutustilanteesta huolimatta lukutaidottomuus on silti edelleen maailmassa hyvin yleistä. Teknologiaa voidaan käyttää yhdistämään ihmisiä ja siten vähentämään syrjäytymistä ja yksinäistymistä ja estämään ikäluokkien välistä eriytymistä. Siksi ikäihmisten on voitava hyötyä teknologian muutoksista sekä osallistua ja sopeutua muutosprosessiin.

39. Koulutus ja uudelleen koulutus määräävät suurelta osin työntekijän kyvyn toimia työyhteisössä ja sopeutua sen muutoksiin. Teknologian ja organisaatioiden muutokset voivat tehdä työntekijän taidot hyödyttömiksi ja mitätöidä hänen työkokemuksensa

arvon. Ikääntyvien työntekijöiden mahdollisuuksia tietoon ja koulutukseen on korostettava nykyistä enemmän, koska heidän on usein vaikeampi sopeutua teknologian ja organisaatioiden muutoksiin ja erityisesti tietotekniikan yleistymiseen kuin nuorten.

40. Ensimmäinen tavoite: Kaikille samat mahdollisuudet elinikäiseen koulutukseen, uudelleen koulutukseen, ammatilliseen ohjaukseen ja työnvälitykseen

Toimet

Vuoteen 2015 mennessä saavutetaan 50 %:n parannus aikuisten, erityisesti naisten, lukutaidossa ja turvataan koko aikuisväestölle tasaveroiset mahdollisuudet perus- ja jatkokoulutukseen;

Ikäihmisten ja ikääntyvien työntekijöiden luku- ja kirjoitustaitoa sekä teknologisia taitoja edistetään ja vammaisille ikäihmisille tarjotaan erityisopetusta lukutaidossa ja tietotekniikan käytössä;

Toteutetaan toimintamalleja, joilla helpotetaan ikääntyvien työntekijöiden koulutusta ja uudelleen koulutusta ja rohkaistaan heitä käyttämään tietojansa ja taitojaan eläkkeelle siirtymisen jälkeenkin;

Uusien teknologioiden, erityisesti tieto- ja viestintäteknologioiden, hyödyt saatetaan kaikkien ulottuville. Erityistä huomiota kiinnitetään ikääntyvien naisten tarpeisiin;

Laaditaan ja levitetään helposti käytettävää tietoa, jonka avulla ikäihmiset voivat selviytyä päivittäisistä teknologiahaasteista;

Tuotetaan ikäihmisten fyysisen kyvyn ja näkökyvyn huomioonottavaa tietokoneteknologiaa, painotuotteita ja äänimateriaalia;

Jatketaan koulutuksen ja tuottavuuden suhteen tutkimusta, jotta niin työnantajille kuin työntekijöillekin voidaan selkeästi osoittaa ikäihmisten jatkuvan koulutuksen hyödyt;

Työnantaja- ja työntekijäjärjestöt saatetaan entistä tietoisemmiksi ikääntyvien työntekijöiden, erityisesti ikääntyvien naisten, uudelleen koulutuksen eduista.

41. Toinen tavoite: Kaikenikäisten ihmisten mahdollisuuksien ja kokemusten täysipainoinen hyödyntäminen ja iän tuoman kokemuksen arvostaminen

Toimet

Harkitaan toimia ikäihmisten koulutuksellisten mahdollisuuksien ja kokemusten täysipainoiseksi hyödyntämiseksi;

Osana koulutusta tarjotaan eri sukupolville mahdollisuus vaihtaa tietoja ja kokemuksia muun muassa uuden teknologian käytöstä;

Ikäihmisille annetaan mahdollisuus toimia ohjaajina, välittäjinä ja neuvonantajina;

Rohkaistaan ja tuetaan perinteisiä ja ei-perinteisiä sukupolvien välisiä tukijärjestelyjä, joissa otetaan riittävästi huomioon eri sukupolvet perheen, naapuruston ja yhteisön osana;

Kannustetaan ikääntyviä vapaaehtoisia tarjoamaan taitojaan käyttöön eri aloilla, erityisesti tietoteknologiassa;

Rohkaistaan ikäihmisillä olevan yhteiskunnallisen, kulttuurin koskevan ja koulutuksellisen tiedon ja potentiaalin käyttöä.

Viides osa-alue: Sukupolvien välinen solidaarisuus

42. Sukupolvien välinen solidaarisuus, niin perheissä, yhteisöissä kuin kansakunnissakin, on ratkaisevaa kaikenikäisten yhteiskunnan luomiseksi. Se on myös yhteiskunnallisen eheyden tärkeä edellytys ja niin julkisten hyvinvointijärjestelmien kuin omaishoidonkin perusta. Muutokset väestön, yhteiskunnan ja talouden rakenteissa edellyttävät myös muutoksia eläkejärjestelmiin, sosiaaliturvaan, terveydenhoitoon ja pitkäaikaishoitoon, jotta talouskehitys, väestön tulotaso ja palvelutaso voidaan turvata.

43. Perheissä ja yhteisöissä sukupolvien väliset siteet voivat olla arvokkaita kaikille jäsenille. Huolimatta maantieteellisestä liikkuvuudesta ja muista nykyajan elämän paineista, jotka voivat pitää ihmisiä erillään, suurin osa eri kulttuureissa elävistä ihmisistä on läpi elämänsä läheisissä suhteissa perheenjäseniinsä. Nämä suhteet ovat vuorovaikutteisia, koska niissä ikäihmiset antavat usein merkittävän panoksen lastenlaskentaan ja muiden sukulaistensa talouteen, ja mikä tärkeintä, kasvatukseen ja huolenpitoon. Kaikkien yhteiskunnan sektoreiden, myös valtiovallan, on vahvistettava näitä siteitä. Yhdessä eläminen nuorempien sukupolvien kanssa ei kuitenkaan aina ole ikäihmisten mieleen tai edes heille paras vaihtoehto.

44. Ensimmäinen tavoite: Sukupolvien välisen solidaarisuuden vahvistaminen oikeudenmukaisuuden ja sukupolvien välisen vastavuoroisuuden pohjalta.

Toimet

Pyritään koulutuksen avulla ymmärtämään ikääntyminen nykyistä enemmän koko yhteiskuntaa koskevaksi asiaksi;

Pyritään uusin toimintamallein edistämään sukupolvien välistä solidaarisuutta ja siten myös yhteiskunnallista eheyttä;

Pyritään edistämään sukupolvien välistä tuottavaa vuorovaikutusta korostamalla ikäihmisiä yhteiskunnallisena voimavarana;

Sukupolvien välisten suhteiden ylläpitäminen ja kehittäminen paikallisyhteisöissä pyritään tekemään mahdollisimman helpoksi, esimerkiksi saattamalla sukupolvet yhteen ja välttämällä sukupolvien erottelua;

Otetaan erityisesti huomioon se sukupolvi, jonka on samanaikaisesti huolehdittava vanhemmistaan, lapsistaan ja lastenlapsistaan;

Edistetään sukupolvien välistä solidaarisuutta ja keskinäistä tukea yhteiskunnallisen kehityksen perustekijänä;

Selvitetään erilaisten asumisjärjestelyjen, kuten perheenjäsenten yhteisasumisen ja itsenäinen asumisen, hyötyjä ja haittoja ikäihmisille eri kulttuureissa.

Kuudes osa-alue: Köyhyyden poistaminen

45. Taistelu ikäihmisten köyhyyttä vastaan tavoitteena köyhyyden poistaminen on ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman tärkeimpiä päämääriä. Vaikka köyhyyden poistamisen tavoitteisiin ja toimintamalleihin onkin viime aikoina kiinnitetty entistä enemmän huomiota, kaikkien maiden ikääntynyt väestö ei ole hyötynyt työn tuloksista. Lapsesta asti köyhinä eläneet ihmiset joutuvat usein vanhana yhä syvempään kurjuuteen.

46. Köyhyyden naisistumista edistävät erityisesti keskeyttömään työhistoriaan perustuvien sosiaaliturvajärjestelmien institutionaaliset vinoutumat. Sukupuolten välinen eriarvoisuus, taloudellisen vallankäytön epäsuhtaisuus, palkattoman työn epätasainen jakautuminen miesten ja naisten välillä, vähäinen teknologinen ja taloudellinen tuki naisten yritystoiminnalle, epätasa-arvo työmarkkinoilla sekä pääoman, erityisesti maan ja luoton, hankinnassa ja käytössä ja haitalliset perinteet ja tavat ovat estäneet naisten taloudellista täysivaltaistumista ja pahentaneet köyhyyden naisistumista. Monissa yhteiskunnissa erityisen alttiita köyhyydelle ovat yksin elävät naiset, kuten lesket, eronneet ja naimattomat. Köyhyyden naisistumisen ehkäisemiseksi ja varsinkin ikääntyvien naisten tilanteen helpottamiseksi tarvitaankin sosiaaliturvan alueella erityistoimia.

47. Vammautuneet ikäihmiset ovat myös alttiimpia köyhyydelle kuin terveet ikääntyvät, koska niin työnantajat kuin muutkin työyhteisön jäsenet syrjivät heitä ja koska työyhteisöjä ei ole sovitettu heidän tarpeisiinsa.

48. Ensimmäinen tavoite: Ikäihmisten köyhyyden vähentäminen

Toimet

Äärimmäisessä köyhyydessä elävien osuus maailman väestöstä puolitetaan vuoteen 2015 mennessä;

Ikäihmiset huomioidaan toimintamalleissa ja -ohjelmissa, joilla köyhyyden vähentämisen tavoitteet pyritään saavuttamaan;

Ikäihmisille pyritään antamaan tasaveroiset mahdollisuudet työntekoon, tulonhankintaan, luotonsaantiin, markkinoiden hyödyntämiseen ja varainkäyttöön;

Ikääntyvien naisten, kaikkein vanhimpien ikäihmisten, vammaisten ikäihmisten ja yksineläjien erityistarpeet huomioidaan köyhyyden vähentämisstrategioissa ja niitä toteuttavissa ohjelmissa;

Kehitetään ikä- ja sukupuolipohjaiset köyhyysindikaattorit, joiden avulla kyetään tunnistamaan köyhien ikääntyvien naisten tarpeet ja pyritään käyttämään nykyisiä köyhyysindikaattoreita sukupuolen ja ikäluokkiin perustuvien selvitysten laatimiseksi;

Tuetaan innovatiivisia ohjelmia ikäihmisten, erityisesti ikääntyvien naisten, täysivaltaistamiseksi niin että he voivat antaa nykyistä suuremman panoksen köyhyyden vähentämiseen ja hyötyä kehittämissponnistelujen tuloksista;

Tehostetaan kansallisia ponnisteluja tukevaa kansainvälistä yhteistyötä, jotta köyhyyden poistaminen etenisi kansainvälisesti sovittujen tavoitteiden mukaisesti ja jotta ikäihmisille voidaan antaa kestävää yhteiskunnallista ja taloudellista tukea;

Annetaan kehitysmaille paremmat mahdollisuudet vaikuttaa globalisoituvassa maailmassa, niin että ne voivat entistä tehokkaammin taistella erityisesti ikäihmisten köyhyyttä vastaan.

Seitsemäs osa-alue: Turvattu toimeentulo, sosiaaliturva ja köyhyyden estäminen

49. Turvattu toimeentulo ja sosiaaliturva, pohjautuvat ne sitten maksuosuuksiin tai muilla tavoin ylläpidettäviin järjestelmiin, voivat olla joko epävirallisia tai säännöspohjaisia. Ne ovat osa taloudellista hyvinvointia ja yhteiskunnallista eheyttä.

50. Globalisaation, rakenteellisten sopeuttamisohjelmien, rahoituksen rajallisuuden ja kasvavan vanhusväestön katsotaan usein tuovan paineita virallisiin sosiaaliturvajärjestelmiin. Riittävän toimeentulon on kuitenkin oltava kestäväällä pohjalla. Kehitysmaisissa, joissa virallinen sosiaaliturva on puutteellinen, ihmiset ovat alttiita markkinahäiriöille ja henkilökohtaisille kriiseille, jotka asettavat perheiden epäviralliset tukijärjestelmät lujille. Siirtymätalouksissa talouden muutokset ovat köyhdyttäneet kokonaisia väestöryhmiä, erityisesti ikäihmisiä ja lapsiperheitä. Hyperinflaatio on myös monissa maissa romahduttanut eläkkeiden, sairausvakuutusten, terveydenhuollon etuuskien ja säästöjen arvon.

51. Tarvitaan riittävää sosiaaliturvaa torjumaan köyhyyden naisistumista ja lieventämään erityisesti ikääntyvien naisten ahdinkoa.

52. Ensimmäinen tavoite: Laaditaan ohjelmia, joiden kautta kaikki työntekijät voivat nauttia perussosiaaliturvasta, johon tarvittaessa sisällytetään eläkkeet, sairausvakuutus ja terveydenhuollon etuisuudet

Toimet

Laaditaan ja toteutetaan toimintaohjelmia, joilla kaikille pyritään takaamaan riittävä taloudellinen ja sosiaalinen turva vanhuusvuosiksi;

Sosiaaliturvajärjestelmissä pyritään sukupuolten tasa-arvoon;

Saatetaan yhä suurempi osa niin laillisessa kuin harmaassakin taloudessa toimivista työntekijöistä sosiaaliturvan piiriin;

Harmaan talouden työntekijöille pyritään luomaan uudentyyppisiä sosiaaliturvajärjestelmiä;

Edistetään ammattitaidottomien ikäihmisten työllisyyttä ja saatetaan heidät sosiaaliturvan piiriin;

Varmistetaan eläkejärjestelmien ja tarvittaessa myös sairausvakuutusten laadukkuus, kestävyys, maksuvalmius ja avoimuus;

Luodaan puitteet yksityisten eläkejärjestelmien ja lisäeläkejärjestelmien ja tarvittaessa myös sairausvakuutusten sääntelylle;

Ikäihmisille annetaan neuvontaa kaikissa sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä.

53. Toinen tavoite: Riittävän vähimmäistoimeentulon turvaaminen ikääntyvälle väestölle niin, että kiinnitetään erityistä huomiota yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti heikoimpiin ryhmiin

Toimet

Harkitaan tarvittaessa muihin kuin maksuosuuksiin pohjautuvan sairausvakuutus- ja eläkejärjestelmän luomista;

Luodaan viipymättä puuttuvat sosiaaliturvajärjestelmät varmistamaan vähimmäistoimeentulo ilman tukea jääneille ikäihmisille, joista useimmat ovat naisia. Erityishuomio on kohdistettava yksineläjiin ja muita enemmän köyhyydelle alttiisiin ryhmiin;

Sairausvakuutus- ja eläkejärjestelmiä uudistettaessa otetaan huomioon ikäihmisten elintaso;

Pyritään torjumaan hyperinflaation vaikutukset sairausvakuutus- ja eläkejärjestelmiin sekä säästöihin;

Kansainvälisiä järjestöjä, erityisesti rahoitusalan järjestöjä kehotetaan vastuualueidensa mukaisesti avustamaan kehitysmaita ja kaikkia muita apua tarvitsevia maita niiden luodessa erityisesti ikääntyvän väestön kattavaa perussosiaaliturvaa.

Kahdeksas osa-alue: Poikkeustilanteet

54. Poikkeustilanteissa, kuten luonnonkatastrofeissa ja muissa humanitäärisissä hätätilanteissa, ikäihmiset ovat erityisen haavoittuvia. Heidät on sellaisiksi myös määriteltävä, koska he voivat joutua erilleen perheistään ja ystävistään ja heidän on muita vaikeampi löytää ruokaa ja suojaa. Ikäihmisiä voidaan myös kutsua ratkaisevasti osallistumaan muista poikkeustilanteiden uhreista huolehtimiseen, ja siksi eri maiden hallitusten ja humanitääristen avustusjärjestöjen onkin huomioitava riittävästi heidän panoksensa hätätilanteiden jälkeisessä kriisiavussa ja jälleenrakennuksessa.

55. Ensimmäinen tavoite: Kaikkien ikäihmisten yhtäläinen oikeus ravintoon, suojaan, sairaanhoitoon ja muihin palveluihin luonnononnettomuuksien ja muiden katastrofien aikana ja niiden jälkeen

Toimet

Ryhdytään käytännön toimiin ikääntyvän väestön suojelemiseksi ja auttamiseksi aseellisten konfliktien ja vieraan vallan miehityksen aikana. Toimiin kuuluvat näissä poikkeustilanteissa vammautuneiden fyysinen ja henkinen kuntoutus;

Kehotetaan eri maiden hallituksia suojelemaan ja avustamaan ikäihmisiä maansisäisen pakkosiirtolaisuuden aikana ja tarjoamaan heille humanitääristä apua ja hätäapua YK:n yleiskokouksen päätöslauselmien mukaisesti;

Pyritään onnettomuustilanteissa löytämään ja tunnistamaan ikäihmiset ja sisällytetään heidän panoksensa ja tarpeensa tarvearviointeihin;

Saatetaan avustusjärjestöjen työntekijät nykyistä tietoisemmiksi ikäihmisten fyysisistä ja terveydellisistä tarpeista sekä keinoista, joilla uhrien perustarpeista huolehtiminen sopeutetaan heidän tarpeisiinsa;

Pyritään turvaamaan palvelut, saattamaan ne ikäihmisten ulottuville ja tarvittaessa osallistumaan ikäihmiset niiden suunnitteluun ja toteutukseen;

Tunnustetaan, että erilaisista kulttuureista tulevat ikääntyneet pakolaiset, jotka joutuvat ikääntymään uusissa ja vieraissa ympäristöissä, ovat erityisen usein sosiaalisten verkostojen ja erityistuen tarpeessa. Samalla pyritään varmistamaan, että he voivat käyttää näitä palveluja;

Painotetaan ja luodaan kansallisia suuntaviivoja ikäihmisten huomioimiseksi katastrofiapusuunnitelmissa. Niihin kuuluvat valmiustoimet, avustustyöntekijöiden koulutus sekä palvelujen ja tavaroiden saatavuus;

Ikäihmisiä autetaan katkenneiden perhesiteiden ja sosiaalisten kontaktien solmimisessa ja onnettomuuksien jälkeisissä stressitilanteissa;

Onnettomuuksien jälkeen huolehditaan siitä, ettei ikäihmisiä käytetä taloudellisesti hyväksi epärehellisessä tarkoituksessa;

Poikkeustilanteisiin joutuneita ikäihmisiä suojellaan fyysisiltä, psyykkisiltä, sukupuolisilta ja taloudellisilta väärinkäytöksiltä ja samalla lisätään yleistä tietoisuutta näistä ongelmista. Erityistä huomiota on kiinnitettävä naisiin kohdistuviin erityisriskeihin;

Ikääntyvät pakolaiset osallistetaan nykyistä kattavammin ohjelmien suunnitteluun ja toteutukseen, muun muassa auttamalla aktiivisia henkilöitä suurempaan omaaloitteisuuteen ja edistämällä hankkeita, joilla yhteisöt voivat huolehtia kaikkein vanhimmista jäsenistään;

Tehostetaan kansainvälistä yhteistyötä, kuten vastuun jakamista ja humanitäärisen avun koordinoitua luonnonkatastrofeista ja muista humanitäärisistä hätätilanteista

kärsivissä maissa ja konfliktien jälkitilanteissa siten, että tuetaan toipumista ja pitkän tähtäyksen kehitystä;

56. Toinen tavoite: Ikäihmisten nykyistä vahvempi panos yhteisöjen ja niiden sosiaalisten verkostojen jälleenrakentamisessa poikkeustilanteiden jälkeen

Toimet

Ikääntyvä väestö huomioidaan yhteisöjen avustus- ja jälleenrakennusohjelmissa, muun muassa auttamalla heikossa asemassa olevia ikäihmisiä;

Tunnustetaan ikäihmisten mahdollisuudet toimia perheiden ja yhteisöjen johtajina kasvatusta- ja viestintäasioissa ja ristiriitojen ratkaisemisessa;

Ikäihmisiä autetaan pääsemään taloudellisesti jaloilleen muun muassa koulutusohjelmien ja ammatillisten toimien avulla ja helpottamalla heidän tulonhankintaansa. Eri-tyistä huomiota on kiinnitettävä ikääntyvien naisten tarpeisiin;

Ikäihmisille annetaan lainopillista apua ja tietoa kysymyksissä, jotka liittyvät pakko-siirtoon sekä maan ja muun tuottavan ja henkilökohtaisen omaisuuden pakko-ottoon;

Luonnonkatastrofeihin ja muihin humanitäärisiin hätätilanteisiin liittyvissä humanitäärisissä avustusohjelmissa ja hankkeissa kiinnitetään erityistä huomiota ikäihmisiin;

Tarvittaessa hyödynnetään ja levitetään toimintamalleja, joissa ikäihmiset ovat menestyksellisesti avustaneet poikkeustilanteiden jälkihoidossa.

B. Toinen pääalue: Ikäihmisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen

57. Hyvä terveys on jokaiselle ensiarvoisen tärkeää. Terve väestö on myös taloudellisen kasvun ja yhteiskunnallisen kehityksen perusedellytys. Kaikki eivät kuitenkaan vielä kykene nauttimaan terveestä ja pitkästä elämästä, koska varsinkin kehitysmaissa ja tietyissä väestöryhmissä sairastuvuus ja kuolleisuus ovat edelleen korkealla niin nuorten kuin vanhojenkin keskuudessa.

58. Ikäihmisillä on täysi oikeus ennaltaehkäisevään ja parantavaan hoitoon, johon kuuluu myös kuntoutus ja seksuaaliterveys. Samalla kun ikäihmisille annetaan oikeus kaikkiin terveyspalveluihin, kuten ennaltaehkäisevään hoitoon, on elinikäisessä terveyden edistämässä ja sairauksien ehkäisyssä painotettava itsenäisen elämisen ylläpitämistä, sairauksien estämistä ja niiden vaikutusten lieventämistä, vammojen hoitoa sekä vammaisten ikäihmisten elämänlaadun kohentamista. Terveystieteiden ja terveyspalveluihin on sisällytettävä ikäihmisten tarpeiden mukainen henkilökunnan koulutus sekä tarvittavat tilat ja välineet.

59. Maailman terveysjärjestön määritelmän mukaan terveys on täydellistä fyysistä, henkistä ja sosiaalista hyvinvointia, ei pelkästään sairauksien tai vanhuudenheikkouden puuttumista. Ikääntyminen terveenä ja hyvinvoivana edellyttää jokaiselta elinikäistä panostamista ja suotuisaa ympäristöä. Jokaisen on noudatettava terveitä elämäntapoja, kun taas valtiiovallan on luotava ympäristö, jossa terveys ja hyvinvointi säilyvät vanhuusikäen. Sekä humanitäärisistä että taloudellisista syistä ikäihmisille on

tarjottava sama ennaltaehkäisevä ja parantava hoito sekä kuntoutus kuin muillekin väestöryhmille. Samalla on huolehdittava ikäihmisille kohdennetuista terveystalouksista ja tarvittaessa sisällytettävä geriatria yliopistojen opetusohjelmiin ja terveydenhoitojärjestelmiin. Eri maiden hallitusten lisäksi muutkin tärkeät toimijat, erityisesti kansalaisjärjestöt ja perheet, voivat tukea yksilöiden pyrkimyksiä noudattaa terveitä elämäntapoja ja toimia samalla yhteistyössä hallitusten kanssa suotuisten ympäristöjen luomiseksi.

60. Eri puolilla maailmaa on käynnissä epidemiologinen muutos, jossa tartunta- ja loistaudit ovat vähenemässä ja krooniset ja degeneratiiviset sairaudet yleistymässä. Kuitenkin useissa kehitysmaissa ja siirtymätalouksissa niin uudet kuin jo voitetuiksi luullut tartuntataudit, kuten HIV/AIDS, tuberkuloosi ja malaria, ovat nekin yleistymässä samalla kun kroonisten sairauksien uhka kasvaa.

61. Ikäihmisten hoitotarpeen kasvu edellyttää riittävän kattavia toimintamalleja, joiden puuttuminen voi nostaa kustannuksia huomattavasti. Elinikäisen terveyden toimintamallit, kuten terveyden edistäminen ja sairauksien ennaltaehkäisy, apuvälineteknologia, tarvittava kuntoutus, mielenterveyspalvelut, kannustaminen terveisiin elämäntapoihin ja oikeat ympäristöt, voivat vähentää ikääntymisen aiheuttamaa vammaisuutta ja tuoda rahallisia säästöjä.

Ensimmäinen osa-alue: Elinikäinen terveyden edistäminen ja hyvinvointi

62. Terveyden edistämällä ihmisiä kannustetaan tarkkailemaan ja kohentamaan omaa terveyttään. Terveyden edistämisen perusstrategia luotiin Terveyden edistämistä koskevassa Ottawan julistuksessa (1986)⁶ kun taas terveen elinajan pidentäminen, elämänlaadun parantaminen, sairastuvuuden ja kuolleisuuden alentaminen ja elinajanodotteen pidentäminen asetettiin tavoitteiksi Kansainvälisessä väestö- ja kehityskonferenssissa (1994)⁷. Nämä tavoitteet voidaan tehokkaimmin saavuttaa niiden suositusten pohjalta, joita Maailman terveysjärjestö on antanut kansanterveyden edistämiseksi ja riittävän terveydenhoidon turvaamiseksi.

63. Terveyden edistäminen ja kaikkien ikäihmisten oikeus käyttää terveydenhoitoa ja terveystalouksia, jotka käsittävät myös elinikäisen ennaltaehkäisevän hoidon, on terveen ikääntymisen perusta. Elinikäisessä näkökulmassa tunnustetaan, että terveyden edistäminen ja sairauksien ennaltaehkäisy on kohdistettava itsenäisen elämisen ylläpitoon sekä sairauksien ja vammojen ennaltaehkäisyyn, lieventämiseen ja hoitoon, ja että samalla vammaisten ikäihmisten elämä on tehtävä nykyistä toimivammaksi ja laadukkaammaksi.

64. Terveyden ylläpito ja kohentaminen on muutakin kuin yksilöiden terveyteen kohdistuvia toimia. Terveyteen vaikuttavat huomattavasti ympäristölliset, taloudelliset ja sosiaaliset tekijät, kuten fyysinen ympäristö, maantiede, koulutus, ammatti, tulot, yh-

⁶ WHO/HPR/HEP/95.1

⁷ *Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994* (Yhdistyneiden kansakuntien julkaisu, no. E.95.XIII.18), luku I, päätöslauselma 1, liite

teiskunnallinen asema, sosiaalinen tuki, kulttuuri ja sukupuoli. Ikäihmisten taloudellisen ja sosiaalisen tilanteen kohentuessa myös heidän terveydentilansa paranee. Vaikka lainsäädäntöä ja palveluiden saatavuutta onkin kehitetty, naiset eivät vieläkaan voi käyttää kaikkia miehille tarjoutuvia elinikäisiä mahdollisuuksia. Naisille elinikäinen hyvinvoinnin toimintamalli on erittäin tärkeä, koska he joutuvat läpi elämänsä kohtaamaan haittoja, joilla on kumulatiivinen vaikutus heidän vanhuusvuosiensa sosiaaliseen, taloudelliseen, fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiinsa.

65. Lapset ja ikäihmiset ovat muita ikäluokkia alttiimpia ympäristön saastumiselle ja jo pienetkin epäpuhtaudet vaikuttavat heihin enemmän kuin muihin. Ympäristön pilaantumisen aiheuttamat vaivat laskevat tuottavuutta ja alentavat ikääntyvien elämänlaatua. Myös aliravitsemus ja yksipuolinen ravinto aiheuttavat ikäihmisille suhteettomia riskejä ja heikentävät heidän terveyttään ja elinvoimaansa. Ikäihmisten sairauksien, vammaisuuden ja kuolleisuuden tärkeimpiin syihin voidaan vaikuttaa terveyden edistämällä ja sairauksien ennaltaehkäisyllä painottamalla esimerkiksi oikeaa ruokavaliota, liikuntaa ja tupakoinnin lopettamista.

66. Ensimmäinen tavoite: Vähennetään sairastumisriskiä lisäävien ja siten mahdollista vanhuusiän riippuvuutta aiheuttavien tekijöiden kumulatiivisia vaikutuksia

Toimet

Annetaan etusija köyhyyden poistamiselle, jotta kyetään esimerkiksi kohentamaan ikääntyvän väestön, erityisesti köyhien ja syrjäytyneiden ikäihmisten, terveydentilaa;

Luodaan tarvittaessa olosuhteet, joissa perheet ja yhteisöt voivat tarjota huolenpitoa ja suojaa ikääntyville ihmisille;

Asetetaan erityisesti sukupuolikohtaisia tavoitteita, joilla ikäihmisten terveyttä voidaan kohentaa ja heidän vammautumistaan ja kuolleisuuttaan vähentää;

Määritetään ja huomioidaan tärkeimmät ympäristölliset ja sosioekonomiset tekijät, jotka vaikuttavat ikäihmisten sairauksien ja vammojen syntyyn;

Terveyden edistämässä, sairauksien ennaltaehkäisyssä ja tiedotuksessa keskitytään tärkeimpiin tunnettuihin riskeihin, joita aiheuttavat epäterveellinen ruokavalio, liikunnan puute ja muut epäterveet tavat, kuten tupakointi ja alkoholin väärinkäyttö;

Ponnisteltaessa tupakoinnin lopettamiseksi eri ikäisten keskuudessa ryhdytään kattaviin toimiin alkoholin väärinkäytön estämiseksi sekä tupakanpolton lopettamiseksi ja passiivisen tupakoinnin vähentämiseksi;

Lainsäädännöllisin ja hallinnollisin toimin ja muun muassa tiedotuksen ja terveyden edistämiskampanjoiden avulla pyritään vähentämään altistumista ympäristön saastumiselle lapsuudesta vanhuusikään;

Yhdessä lääketeollisuuden ja terveydenhuoltoalan ammattilaisten kanssa edistetään lääkkeiden turvallista käyttöä ja minimoidaan reseptilääkkeiden väärinkäyttöä sääntelyn ja valistuksen avulla.

67. Toinen tavoite: Ikäihmisten sairauksien estäminen

Toimet

Laaditaan toimia, joilla sairaudet ja vammat voidaan ajoissa estää tai niiden puhkeamista lykätä;

Edistetään aikuisväestön ennaltaehkäiseviä rokotuksia;

Varmistetaan, että perusterveydenhoidon osana toteutettava sukupuolikohtainen ennaltaehkäisy ja seulonta ovat kohtuuhintaisina ikäihmisten ulottuvilla;

Terveystieteiden- ja sosiaalisetorin sekä hoitoalan ammattilaisille tarjotaan koulutusta ja kannustimia, jotta he voivat neuvoa ja opastaa ikäihmisiä itsehoitossa ja terveys- ja elämäntavoissa;

Kiinnitetään huomiota sosiaalisesta eristyneisyydestä ja mielenterveysongelmista johtuviin vaaroihin ja vähennetään niistä ikäihmisten terveydelle aiheutuvia riskejä. Keinoina voidaan käyttää yhteisöllistä voimavaraistamista, keskinäistä apua tarjoavia ryhmiä esimerkiksi samassa elämäntilanteessa oleville, naapureihin tutustumista ja ikäihmisten nykyistä helpompaa osallistumista vapaaehtoistoimintaan;

Kannustetaan ikäihmisten osallistumista kansalais- ja kulttuuritoimintaan, jotta voidaan torjua heidän sosiaalista eristyneisyyttään ja tukea heidän voimavarojaan;

Toteutetaan tinkimättä kaikki soveltuvat kansalliset ja kansainväliset turvastandardit, joilla pyritään estämään eri-ikäisten vammautuminen;

Estetään tahattomat vammat selvittämällä niiden syitä sekä pyrkimällä takaamaan jalankulkijoiden turvallisuus, estämään kaatumiset ja ehkäisemään muut vaarat, kuten kotien tulipaloriskit ja antamalla turvaneuvontaa;

Kehitetään kaikenlaisia tilastoidinkaatoreita tyypillisistä ikäihmisten sairauksista, jotta voidaan luoda toimintamalleja heidän sairastuvuutensa ehkäisemiseksi;

Ikäihmisiä rohkaistaan ylläpitämään ja omaksumaan aktiivisia ja terveitä elämäntapoja, jotka käsittävät myös liikunnan ja urheilun.

68. Kolmas tavoite: Riittävä ravinto kaikille ikäihmisille

Toimet

Kaikille ikäihmisille pyritään takaamaan puhdas vesi ja turvallinen ravinto;

Ruokahuolto taataan järjestämällä riittävä ja turvallinen ravitsemus niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Tässä yhteydessä on varmistettava, ettei ruokaa tai lääkkeitä käytetä poliittisen painostuksen välineenä;

Edistetään elinikäistä riittävää ja terveellistä ravitsemusta ja huomioidaan erityisesti miesten ja naisten erilaiset ravitsemustarpeet;

Edistetään tasapainoista ravitsemusta, joka antaa riittävästi energiaa ja ehkäisee makro- ja mikroravintoaineiden vajausta. Ruokavaliossa tulisi käyttää paikallisia ruoka-aineita ja sen tulisi perustua muun muassa kansallisiin ravitsemustavoitteisiin;

Ikäihmisille suunnatussa terveyden edistämisessä ja ennaltaehkäisyssä kiinnitetään erityistä huomiota puutteellisen ravitsemuksen ongelmiin ja siitä aiheutuviin sairauksiin;

Ikäihmisille ja suurelle yleisölle, kuten omaishoitajille, tiedotetaan ikääntyvän väestön ravitsemustarpeista, kuten veden, kalorien, proteiinien, vitamiinien ja kivennäisaineiden riittävästä saannista;

Edistetään kohtuuhintaista hammashoitoa, jotta voidaan estää ja hoitaa syömistä haittaavia ja siten aliravitsemusta aiheuttavia sairauksia;

Ikäihmisten ravitsemustarpeet otetaan mukaan terveystieteen ja muiden hoitoalan työntekijöiden ja ammattilaisten koulutusohjelmiin;

Varmistetaan sairaala- ja muuta laitoshoidon saavien ikäihmisten riittävä ja asianmukainen ravitsemus.

Toinen osa-alue: Kattava ja tasa-arvoinen terveydenhoito

69. Terveydenhoito ja kuntoutus pidentävät ikäihmisten tervettä ja aktiivista elämää. Päättävänä on hoitoketju, joka kattaa terveyden edistämisen, sairauksien ennaltaehkäisyn, perusterveydenhoidon, äkillisten sairauksien hoidon, kuntoutuksen, kroonisten terveysongelmien avohoidon, ikäihmisten fyysisen ja henkisen kuntoutuksen — tämä käsittää myös vammaisten ikäihmisten hoidon — sekä tuskallisista ja parantumattomista sairauksista kärsivien ikäihmisten palliatiivisen hoidon⁸. Ikäihmisten tehokkaan hoidon on katettava niin fyysiset, henkiset, sosiaaliset kuin ympäristöllisetkin tekijät.

70. Perusterveydenhoito on välttämätöntä terveydenhoitoa, joka perustuu käytännöllisiin, tieteellisesti perustelluihin ja sosiaalisesti hyväksyttäviin menetelmiin ja teknologioihin, jota kaikki yhteisöissä elävät yksittäiset ihmiset ja perheet voivat käyttää ja joka on niin edullista, että yhteisöt ja maat voivat ylläpitää sitä kaikissa kehitysvaiheissaan omavaraisuuteen ja itsemääräämisoikeuteen perustuen. Ikäihmiset voivat kohdata taloudellisia, fyysisiä, psykologisia ja juridisia esteitä pyrkiessään käyttämään terveydenhoidon palveluja. Heitä saatetaan myös syrjiä iän ja vanhuuden tuomien

⁸ Maailman terveysjärjestön määritelmän mukaan palliatiivinen hoito on parantumattomasti sairaiden aktiivista ja kokonaisvaltaista hoitoa, joka käsittää kivun ja muiden oireiden hallinnan ja potilaille ja heidän omaisilleen annettavan psyykkisen, sosiaalisen ja henkisen tuen.

vammojen perusteella, koska heidän hoitoaan ei pidetä yhtä hyödyllisenä kuin nuorempien parantamista.

71. Monet kehitysmaat ja vähiten kehittyneet maat kärsivät vakavista kansanterveysongelmista, erityisesti HIV/AIDSin, tuberkuloosin, malarian ja muiden epidemioiden aiheuttamista vaikeuksista. Korostamme, että Maailman kauppajärjestön sopimuksen immateriaalioikeuksien kaupallisista vaikutuksista on oltava osa laajempia kansallisia ja kansainvälisiä pyrkimyksiä näiden ongelmien ratkaisemiseksi.

72. Immateriaalioikeuksien suojeleminen vaikuttaa huomattavasti lääkkeiden kehittelyyn ja sillä on myös vaikutuksia niiden hintoihin, mikä on aiheuttanut aiheellista huolta. Immateriaalioikeuksien kauppavaikutuksia koskeva sopimus ei estä eikä saa estää jäsenvaltiota huolehtimasta asukkaidensa terveydestä. Sen vuoksi, samalla kun ilmaisemme vankan tukemme sopimukselle, korostamme, että sopimusta voidaan ja pitää tulkita ja toteuttaa tavalla, joka tukee eri maiden hallitusten oikeutta huolehtia asukkaidensa terveydestä ja erityisesti niiden pyrkimyksiä saattaa lääkkeet kaikkien ulottuville.

73. Eri maiden hallitusten tehtävänä on laatia terveydenhoidon normit, valvoa niiden toteutumista ja turvata terveyspalvelut kaikenikäisille. Yhteistyö hallitusten, kansalaisyhteiskunnan (myös kansalaisjärjestöjen ja yhteisöpohjaisten organisaatioiden) ja yksityissektorin piirissä on arvokas lisä huolehdittaessa ikäihmisistä ja heille suunnatuista palveluista. On kuitenkin muistettava, että perheet ja yhteisöt eivät voi korvata tehokkaasti toimivaa julkista terveydenhoitoa.

74. Ensimmäinen tavoite: Ikään, sukupuoleen tai muihin tekijöihin (kuten kieliongelmiin) perustuvan yhteiskunnallisen ja taloudellisen eriarvoisuuden poistaminen niin, että ikäihmiset voivat tasaveroisesti käyttää kaikkia terveyspalveluja

Toimet

Ryhdytään toimiin terveys- ja kuntoutuspalvelujen saattamiseksi yhtäläisesti kaikkien ikäihmisten ulottuville. Erityisesti on kohennettava köyhien ikäihmisten asemaa ja parannettava palvelujen, kuten kohtuuhintaisten peruslääkkeiden ja muiden hoitomenetelmien, saatavuutta vaille huomiota jääneillä alueilla, kuten maaseudulla ja syrjäseuduilla;

Köyhille sekä maaseudulla ja syrjäseuduilla asuville ikäihmisille tarjotaan yhtäläiset mahdollisuudet hoitoon, esimerkiksi käyttömaksuja alentamalla tai ne kokonaan poistamalla, vakuutusjärjestelyin ja muuta taloudellista tukea tarjoamalla;

Edistetään kohtuuhintaisen peruslääkityksen ja muun hoidon saatavuutta;

Opetetaan ikäihmisiä valitsemaan oikeat terveys- ja kuntoutuspalvelut ja käyttämään niitä tuloksekkaasti;

Pannaan täytäntöön kansainväliset velvoitteet, joilla varmistetaan ikäihmisille yhtäläiset mahdollisuudet käyttää perusterveydenhoidon palveluja ilman ikään tai muihin tekijöihin perustuvaa syrjintää;

Parannetaan ikäihmisten mahdollisuuksia käyttää perusterveydenhuoltoa ja ryhdytään toimiin ikään tai muihin tekijöihin perustuvan syrjinnän ehkäisemiseksi;

Pyritään esimerkiksi telelääketieteen ja etäoppimisen avulla lieventämään maantieteellisten ja logististen rajoitusten aiheuttamia ongelmia maaseudun terveystalvelujen käytössä.

75. Toinen tavoite: Perusterveydenhuollon kehittäminen ja vahvistaminen siten, että ikäihmisten tarpeet voidaan tyydyttää ja heidät voidaan osallistaa prosessiin nykyistä paremmin

Toimet

Pyritään turvaamaan kaikille ikäihmisille yhtäläinen perusterveydenhoito ja käynnistetään yhteisöpohjaisia terveysohjelmia;

Tuetaan paikallisyhteisöjen pyrkimyksiä tarjota ikäihmisille terveydenhoidon tukipalveluja;

Sisällytetään tarvittaessa perinteinen lääkitys perusterveydenhoitoon;

Annetaan perusterveydenhoidon henkilöstölle ja sosiaalityöntekijöille perustiedot gerontologiasta ja geriatriasta;

Kaikilla tasoilla edistetään järjestelyjä ja kannusteita, joilla liike-elämä, varsinkin lääkealan yritykset, saadaan investoimaan tutkimukseen, jolla erityisesti kehitysmaiden ikäihmisten vaivoihin voidaan tuottaa kohtuuhintaisia lääkkeitä. Samalla kannustetaan Maailman terveysjärjestöä kehittämään yksityisen ja julkisen sektorin välistä yhteistyötä terveystutkimuksessa.

76. Kolmas tavoite: Ikäihmisiä palvelevan hoitoketjun kehittäminen

Toimet

Kehitetään tarvittavat sääntelymekanismit, joilla voidaan laatia normit ikäihmisten terveydenhoitoa ja kuntoutusta varten;

Toteutetaan yhteisöpohjaisia kehittämisstrategioita, joilla voidaan luoda systemaattinen perusta paikallisten terveydenhoito-ohjelmien suunnittelulle, toteutukselle ja evaluoinnille. Tässä yhteydessä on kuultava myös ikäihmisiä;

Perusterveydenhoito, pitkäaikaishoito, sosiaalipalvelut ja muut yhteisöpohjaiset palvelut koordinoidaan nykyistä paremmin;

Edistetään palliatiivista hoitoa ja pyritään integroimaan se kattavaan terveydenhoitojärjestelmään. On kehitettävä koulutuksen ja palliatiivisen hoidon normeja ja kannustettava palliatiivisen hoidon tarjoajia monialaisuuteen;

Osana hoitoketjua edistetään kattavan palvelutarjonnan luomista ja koordinointia. Tarjonta käsittää ennaltaehkäisyä ja terveyden edistämisen, perusterveydenhoidon, ensiavun, kuntoutuksen, pitkäaikaishoidon ja palliativisen hoidon. Tavoitteena on käyttää voimavaroja joustavasti niin, että ikäihmisten erilaiset ja muuttuvat terveystarpeet voidaan tyydyttää;

Kehitetään erikoistuneita gerontologisia palveluja ja parannetaan niiden ja perusterveydenhoidon ja sosiaalipalvelujen välistä koordinaatioita.

77. Neljäs tavoite: Ikäihmisten osallistaminen perusterveydenhoidon ja pitkäaikaishoidon kehittämiseen ja vahvistamiseen

Toimet

Ikäihmiset osallistetaan sosiaalipalvelujen, terveydenhoidon ja kuntoutusohjelmien kehittämiseen;

Sosiaali- ja terveystarpeiden tarjoajia kannustetaan osallistamaan ikäihmiset hoitoa koskeviin päätöksiin;

Ikäihmisiä kannustetaan itsehoitoon ja heidän sosiaali- ja terveysalaan liittyvät vahvuutensa ja kykynsä käytetään täysimääräisesti hyödyksi;

Ikäihmisten tarpeet ja näkemykset otetaan huomioon terveydenhoitopolitiikasta päätettäessä.

Kolmas osa-alue: Ikäihmiset ja HIV/AIDS

78. HIV/AIDS-diagnoosin tekeminen ikäihmisillä on vaikeaa, koska infektion oireet voidaan sekoittaa muihin ikäänntyviä vaivaaviin immuunikato-oireisiin. HIV on ikäihmisille muita suurempi vaara jo siksi, että tiedotuskampanjat eivät yleensä tavoita heitä, jolloin suojautumisesta kertova valistuskaan ei heitä hyödytä.

79. Ensimmäinen tavoite: HIV/AIDSin ikäihmisiin kohdistuvien terveysvaikutusten nykyistä parempi arviointi. Arvioinnissa on otettava huomioon HIV/AIDSista kärsivät, sitä sairastavien hoitajat ja siihen kuolleiden omaisten huoltajat.

Toimet

HIV/AIDS-tiedon keräämistä tehostetaan, jotta sairauden levinneisyys ikäihmisten keskuudessa voidaan arvioida;

Erityistä huomiota kiinnitetään HIV/AIDS-potilaiden ikäänntyviin huoltajiin. Tässä yhteydessä on otettava huomioon niin kvantitatiivinen kuin kvalitatiivinenkin tieto heidän terveydestään ja tarpeistaan.

80. Toinen tavoite: Riittävän tiedon tarjoaminen, hoitotaitojen opettaminen sekä HIV/AIDS-potilaiden kanssa elävien ikäihmisten ja potilaiden huoltajien lääkehoito ja sosiaalinen tuki

Toimet

Kansanterveyden ja ennaltaehkäisystrategiat mukautetaan tarvittaessa paikalliseen epidemiatilanteeseen. Suurelle yleisölle HIV/AIDSin ehkäisystä ja riskeistä jaettava tieto laaditaan myös vanhusväestöä silmällä pitäen;

Ikääntyville omaishoitajille annetaan koulutusta, jotta he voivat tarjota tehokasta hoitoa ja heidän terveyteensä ja hyvinvointiinsa kohdistuvat kielteiset vaikutukset voidaan minimoida;

AIDSin hoito- ja tukistrategioissa otetaan huomioon HIV/AIDSiin sairastuneiden ikäihmisten tarpeet.

81. Kolmas tavoite: Korostetaan ja arvostetaan ikäihmisten työtä heidän toimissaan sijaisvanhempina ja kroonisista sairauksista sekä HIV/AIDSista kärsivien lasten omaishoitajina

Toimet

HIV/AIDSin taloudelliset vaikutukset ikääntyvään väestöön selvitetään HIV/AIDSin torjuntaan sitoutumista koskevan julistuksen⁹ mukaisesti. Erityisesti on korostettava ikäihmisten työtä omaishoitajina;

Ikääntyville omaishoitajille tarjotaan luontoisetuja, terveystalvijoja ja lainoja, jotta he voivat huolehtia lastensa ja lastenlastensa tarpeista vuosituhatjulistuksen mukaisesti¹⁰;

Tehostetaan yhteistyötä lasten, nuorten ja ikäihmisten HIV/AIDS-asioita hoitavien valtion virastojen ja kansalaisjärjestöjen välillä.

Laaditaan nykyistä perusteellisempia selvityksiä, joiden avulla ikäihmisten panosta eri valtioiden, erityisesti HIV/AIDSista kärsivien maiden, yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen kehitykseen voidaan tuoda esiin ja ymmärtää. Selvitysten tuloksista on myös tiedotettava mahdollisimman laajalti.

Neljäs osa-alue: Hoitajien ja terveydenhuollon ammattilaisten koulutus

82. Ikäihmisten parissa toimiville terveydenhuollon ammattilaisille suunnattua geriatrician ja gerontologian koulutusta ja sosiaalialan työntekijöille tarkoitettua terveyden- ja vanhustenhoidon koulutusta on viipymättä laajennettava. Myös omaishoitajat tarvitsevat tietoa ja peruskoulutusta ikäihmisten hoidosta.

83. Ensimmäinen tavoite: Tarjotaan terveysalan ammattilaisille ja avustajille nykyistä enemmän tietoa ja koulutusta vanhusväestön tarpeista

⁹ YK:n yleiskokouksen päätöslauselma S-26/2, liite

¹⁰ YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 55/2

Toimet

Laaditaan ja edistetään ikäihmisten hoitoa koskevaa koulutusta, joka on suunnattu terveysterveyden- ja sosiaalialan ammattilaisille ja omaishoitajille. Koulutukseen on sisällytettävä gerontologia ja geriatria ja kaikkia valtioita, erityisesti kehitysmaita, on tuettava sen järjestämisessä;

Terveysterveyden- ja sosiaalialan ammattilaisille tarjotaan jatkuvaa koulutusta, jotta ikäihmisten terveyttä, hyvinvointia ja hoitoa sekä ikääntymisen yhteiskunnallisia ja psykologisia näkökohtia voidaan käsitellä yhtenä kokonaisuutena;

Gerontologian ja geriatrian koulutusta laajennetaan muun muassa opiskelupaikkoja lisäämällä.

Viides osa-alue: Ikäihmisten mielenterveys

84. Mielenterveysongelmat ovat maailmanlaajuisesti heikon elämänlaadun ja toimintatarjoituksen merkittävä syy. Mielenterveyden häiriöt eivät tietenkään ole ikääntymisen väistämätön seuraus, mutta niistä kärsivien ikäihmisten määrän odotetaan kasvavan huomattavasti väestön vanhetessa. Menetykset ja elämäntilanteen muutokset voivat johtaa erityyppisiin mielenterveyden ongelmiin, jotka ilman oikeaa diagnoosia saatetaan hoitaa väärin, jättää kokonaan hoitamatta ja/tai saattavat johtaa turhaan laitoshoidon.

85. Mielenterveyden ongelmia voidaan hoitaa lääkkeillä, psykososiaalisella tuella, kognitiivisella valmentamisella, omaishoitajien ja hoitohenkilökunnan koulutuksella ja oikeantyyppisellä laitoshoidolla.

86. Ensimmäinen tavoite: Kehitetään kattavia mielenterveyspalveluja, jotka käsittävät sekä ennaltaehkäisyä, varhaisen intervention, hoitopalvelut että ikäihmisten mielenterveysongelmien hoidon

Toimet

Kehitetään ja toteutetaan kansallisia ja paikallisia strategioita ikäihmisten mielenterveysongelmien ehkäisyyn, varhaiseen toteamiseen ja hoitoon. Strategiat koskevat diagnostiikkaa, oikeaa lääkitystä, psykoterapiaa ja alan ammattilaisten ja omaishoitajien koulutusta;

Kehitetään tarvittaessa tehokkaat strategiat Alzheimerin taudin ja siihen liittyvien oireiden nykyistä tehokkaampaan varhaiseen arviointiin ja diagnoosiin. Näitä terveysongelmia on tutkittava monialaisesti ottamalla huomioon niin potilaiden, terveydenhuollon ammattilaisten kuin hoitajienkin tarpeet;

Alzheimerin tautia ja dementian aiheuttamia mielenterveysongelmia sairastavia autetaan, jotta he voivat asua kotonaan mahdollisimman pitkään ja jotta heidän hoitotarpeensa voidaan tyydyttää;

Tuetaan itseapua ja tarjotaan potilaille, perheille ja hoitajille sijaishoitoa;

Kehitetään psykososiaalisia hoito-ohjelmia, jotta sairaaloista lähtevät potilaat kykenevät sopeutumaan yhteiskuntaan nykyistä helpommin;

Kehitetään yhteisöissä kattava palveluketju tarpeettoman laitoshoidon ehkäisemiseksi;

Luodaan turvaa ja hoitoa tarjoavia ja ihmisarvoa edistäviä palveluja mielenterveysongelmallisille ikäihmisille;

Levitetään tietoa mielisairauksien oireista, hoidosta, seurauksista ja ennusteista;

Tarjotaan mielenterveyspalveluja pitkäaikaishoidossa oleville ikäihmisille;

Annetaan jatkuvaa koulutusta terveystalan ammattilaisille, jotta he kykenevät tunnistamaan ja arvioimaan masentuneisuutta ja mielenterveyden häiriöitä.

Kuudes osa-alue: Ikäihmiset ja vammaisuus

87. Toimintakyvyn heikkeneminen ja vammaisuus lisääntyvät iän myötä. Ikääntyvät naiset ovat erityisen alttiita vanhuusiän toimintarajoitteille, muun muassa koska miehet ja naiset ovat läpi elämänsä eriarvoisia ja heidän välillään on eroja elinajanodotteessa ja sairastuvuudessa.

88. Usein toimintakyvyn heikkenemisen ja vammaisuuden vaikutuksia pahentavat entisestään vammaisista vallitsevat kielteiset käsitykset. Siksi heiltä saatetaan myös odottaa muita vähemmän eikä sosiaalipolitiikka anna heidän hyödyntää kaikkia mahdollisuuksiaan.

89. Ikääntyvälle väestölle mahdollisuuksia avaava ja heitä tukeva ympäristö ovat erittäin tärkeitä kannustettaessa vammaisia ikäihmisiä itsenäiseen elämiseen ja kattavaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Suunnittelussa ja päätöksenteossa on otettava huomioon kognitiivisesti toimintarajoitteiset ikäihmiset.

90. Ensimmäinen tavoite: Toiminnallisuuden ylläpitäminen mahdollisimman korkealla tasolla läpi elämän ja vammaisten ikäihmisten kannustaminen täysipainoiseen vaikuttamiseen

Toimet

Huolehditaan siitä, että vammaisia koskevien kansallisten toimintamallien ja ohjelmien koordinoijat ottavat huomioon myös vammaisten ikäihmisten ongelmat;

Kehitetään tarvittavat kansalliset ja paikalliset toimintamallit, lainsäädäntö, suunnitelmat ja ohjelmat, joissa otetaan huomioon iän tuomat ja eri sukupuolten ongelmat. Tarkoituksena on hoitaa ja ehkäistä vammaisuutta ja samalla on huomioitava terveys, ympäristö ja sosiaaliset tekijät;

Tarjotaan fyysisistä ja henkistä kuntoutusta toimintakyvyltään rajoittuneille ikäihmisille;

Tarjotaan koulutusta toimintakyvyn heikkenemisen ja vammaisuuden syistä ja tietoa siitä, kuinka niitä voidaan ehkäistä ja hallita iän kuluessa;

Luodaan ikäihmisille soveltuvia normeja ja ympäristöjä ehkäisemään ja hidastamaan toimintakyvyn heikkenemistä ja vammautumista;

Edistetään toimintarajoittuneille ikäihmisille tarkoitettuja esteettömiä asumisvaihtoehtoja ja pyritään mahdollisuuksien mukaan saattamaan yleisön käyttämät julkiset ja kaupalliset tilat, liikenneyhteydet ja muut palvelut vammaisten ikäihmisten ulottuville;

Kannustetaan vammaisille ikäihmisille tarkoitettua kuntoutusta, hoitoa ja apuvälineteknologiaa, jotta he voivat saada tarvitsemansa palvelut ja tuen ja toimia täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä;

Edistetään kansainvälisen lain, mukaan lukien voimassa olevien kansainvälisten sopimusten, mukaisesti ja myös heikoimmat väestöryhmät huomioon ottaen, lääkkeiden ja lääkintäteknologian kattavaa saatavuutta ja huolehditaan siitä, että myös kaikkein heikoimmat väestöryhmät saavat niitä kohtuuhintaan;

Kannustetaan ja helpotetaan vammaisten ikäihmisten ja heidän hoitajiensa oma-apujärjestöjen perustamista;

Kannustetaan työnantajia huomioimaan vammaiset ikäihmiset, jotka voivat tehdä tuottavaa ansio- tai vapaaehtoistyötä.

C. Kolmas pääalue: Ikäihmisille mahdollisuuksia avaavat ja heitä tukevat ympäristöt

91. Sitoutuminen sosiaalisen kehityksen mahdollisuuksia avaavan ympäristön edistämiseen oli maailman sosiaalisen kehityksen huippukokouksen keskeisiä päätöksiä, ja se otettiin uudelleen käsitteilyyn sosiaalista kehitystä käsitelleessä YK:n yleiskokouksen 24. erityisistunnossa. Sitoumus käsittää muun muassa seuraavat tärkeät puiteehdot: osallistuvat, avoimet ja vastuunalaiset poliittiset järjestelmät, vuosituhattajulistuksessa lukkoonlyödyt hyvät hallintotavat niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla, kaikkien ihmisoikeuksien maailmanlaajuisuuden, jakamattomuuden, keskinäisen riippuvuuden ja vuorovaikutteisuuden tunnustaminen, kehitysmaiden nykyistä huomattavampi avustaminen virallisen kehitysavun ja velkojen anteeksiannon avulla, ympäristön, talouden ja sosiaalipolitiikan tärkeän vuorovaikutussuhteen tunnustaminen, kehitysmaiden ja siirtymätalouksien viennin helpottaminen teollisuusmaihin sekä kansainvälisten rahamarkkinoiden epävakaisuuden vähentäminen. Näiden ja muiden mahdollisuuksia avaavan ympäristön näkökohtien ja niiden edistämisen taloudellisen kasvun ja sosiaalisen kehityksen toteuttaminen mahdollistavat vuonna 2002 hyväksytyyn, ikääntymistä koskevaan kansainväliseen toimintaohjelmaan kirjattujen tavoitteiden ja toimintamallien saavuttamisen.

92. Kansallisten ja kansainvälisten voimavarojen valjastaminen sosiaalisen kehityksen edistämiseen on oleellinen osa vuonna 2002 hyväksytyyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman toteuttamista. Olemassa olevien voimavarojen käytön tehostamista koskeviin uudistuksiin onkin vuodesta 1982 kiinnitetty entistä enemmän

huomiota. Kansallisen varallisuuden tuottamisen ja keräämisen heikkoudet yhdessä väestömuutoksista ja muista tekijöistä johtuvien sosiaalipalvelujen ja sosiaaliturvan uusien haasteiden kanssa vaarantavat kuitenkin monissa maissa sosiaalipalvelujen ja sosiaaliturvan rahoituspohjan. Yhä laajemmin hyväksytään näkemys, että velkaantuneimpien kehitysmaiden kasvava maksutaakka luo kestäättömän tilanteen ja merkittävän esteen ihmiskeskeiselle kestäväälle kehitykselle ja köyhyyden poistamiselle. Kohtuuttomat velanhoitomenot ovat huomattavasti rajoittaneet useiden kehitysmaiden ja siirtymätalousmaiden sosiaalista kehitystä ja vaarantavat niiden asukkaiden peruspalvelut.

93. Toteamme huolestuneina, että tämänhetkisten arvioiden mukaan kansainvälisesti sovittuja kehitystavoitteita, kuten vuosituhattajulistuksen päämääriä, ei kyetä saavuttamaan. Niiden toteuttaminen edellyttää uudenlaista yhteistyötä kehittyneiden maiden ja kehitysmaiden välillä. Sitoudumme oikeisiin toimintamalleihin, laillisuuteen ja hyvään hallintotapaan kaikilla tasoilla. Sitoudumme myös käyttämään tehokkaasti kansalliset voimavarat, houkuttelemaan kansainvälisiä sijoituksia, edistämään kansainvälistä kauppaa kehityksen veturina, lisäämään kansainvälistä rahoituksellista ja teknologista kehitysyhteistyötä, kestäväää velkarahoitusta ja ulkomaanvelkojen helpottamista sekä tehostamaan ja selkeyttämään kansainvälistä rahoitus-, talous- ja kauppajärjestelmää.

94. On myös erittäin tärkeä sitoutua niin miehille, naisille, lapsille, nuorille kuin ikäihmisillekin tarkoitettua eheää yhteiskuntaa tavoitteleviin toimintamalleihin ja ohjelmiin. Kaikilla ikäihmisillä on oikeus elää ympäristössä, jossa he voivat kehittää kykyjään. Jotkut ikäihmiset tarvitsevat huomattavan määrän fyysistä tukea ja hoitoa, mutta useimmat haluavat ja voivat elää aktiivisesti ja tuottavasti, esimerkiksi vapaaehtoistyötä tehden. Tarvitaan toimintamalleja, joilla ikäihmiset voidaan voimavaraistaa ja joilla tuetaan heidän yhteiskunnallista vaikuttamistaan. Tällöin heille on myös turvattava peruspalvelut, kuten puhdas vesi ja riittävä ravinto. Edellytetään myös toimintamalleja, jotka samanaikaisesti vahvistavat elinikäistä kehitystä ja itsenäistä elämistä ja tukevat vastavuoroisuuteen ja vuorovaikutukseen perustuvia yhteiskunnallisia instituutioita. Eri maiden hallituksilla on oltava keskeinen rooli muotoiltaessa ja toteutettaessa politiikkaa, joka edistää tällaisen mahdollistavan ympäristön kehittymistä samalla kun ikäihmisiä ja kansalaisyhteiskuntaa aktivoidaan.

Ensimmäinen osa-alue: Asuminen ja elinympäristö

95. Asuminen ja elinympäristö ovat ikäihmisille erityisen tärkeitä. Ne käsittävät esteettömän liikkumisen, turvallisuuden, kodinpidon taloudelliset velvoitteet ja kodin antaman henkisen ja psykologisen turvan. Yleisesti tiedetään, että korkeatasoinen asuminen edistää terveyttä ja hyvinvointia. On myös tärkeää, että ikäihmiset voivat mahdollisuuksien mukaan valita asuinpaikkansa, mikä oikeus on myös sisällytettävä toimintamalleihin ja ohjelmiin.

96. Kehitysmaiden ja joidenkin siirtymätalousmaiden väestö on nopeasti ikääntymässä. Ne ovat myös jatkuvasti kaupungistumassa ja yhä useammat ikääntyvät niiden asutuskeskuksissa ovat vailla kohtuuhintaisia koteja tai palveluja. Samaan aikaan useat maaseudun asukkaat ikääntyvät yksinäisinä ilman perinteistä suurperheiden turvaa ja vailla mahdollisuutta siirtyä paikasta toiseen.

97. Myös kehittyneissä maissa rakennettu ympäristö ja ikääntyvien liikkuminen ovat kasvavia huolenaiheita, koska asuntoalueet suunnitellaan yleensä nuorille auton omistaville perheille. Liikkuminen on ongelma myös maaseudulla, koska ikäihmiset käyttävät vanhetessaan yhä enemmän joukkoliikennettä, joka on taajamien ulkopuolella usein puutteellisesti järjestetty. Sitä paitsi jotkut ikäihmiset jäävät lasten lähdettyä tai puolison kuoltua elämään asuntoihin, joita he eivät kykene pitämään kunnossa.

98. Ensimmäinen tavoite: Edistetään tutussa yhteisössä tapahtuvan ikääntymisen mahdollisuutta ottamalla riittävästi huomioon ikäihmisten yksilölliset mieltymykset ja kohtuuhintaiset asumisvaihtoehdot

Toimet

Edistetään eri-ikäisistä koostuvia yhteisöjä;

Koordinoinaan monialaisia ponnisteluja, joilla tuetaan ikäihmisten jatkuvaa integroitumista perheisiin ja yhteisöihin;

Kannustetaan investointeja paikalliseen infrastruktuuriin, kuten liikenteeseen, terveydenhoitoon, puhtaanapitoon ja turvallisuuteen, joilla voidaan tukea eri sukupolvien yhteisöjä;

Toteutetaan toimintamalleja ja tuetaan aloitteita, joilla helpotetaan ikäihmisten mahdollisuuksia käyttää erilaisia tuotteita ja palveluja;

Saatetaan julkisen vallan rakentamat asunnot ikäihmisten ulottuville nykyistä oikeudenmukaisemmin;

Yhdistetään kohtuuhintainen asuminen ja sosiaaliset tukipalvelut, jotta asumisjärjestelyt, pitkäaikaishoito ja sosiaalinen vuorovaikutus muodostaisivat kokonaisuuden;

Kannustetaan ikäihmisille soveltuvien ja esteettömien asuntojen rakentamista ja varmistetaan samalla julkisten tilojen helppokulkuisuus;

Tarjotaan ikäihmisille, heidän perheilleen ja hoitajilleen ajankohtaista ja hyödyllistä tietoa ja neuvontaa eri asumisvaihtoehdoista;

Varmistetaan, että ikäihmisille tarkoitetuissa asunnoissa otetaan riittävästi huomioon heidän hoitotarpeensa ja kulttuuritaustansa;

Edistetään eri elämäntilanteissa oleville ikäihmisille soveltuvien asuntojen tuotantoa.

99. Toinen tavoite: Kehitetään itsenäiseen elämiseen kannustavien asuntojen ja ympäristöjen suunnittelua kiinnittämällä huomiota ikääntyvän väestön, erityisesti toimintakyvyltään rajoittuneiden ikäihmisten, tarpeisiin

Toimet

Varmistetaan uusien kaupunkialueiden esteettömyys;

Edistetään itsenäistä asumista tukevia teknologioita ja kuntoutuspalveluja;

Tyydytetään monisukupolvisen asumisen ja yhteisasumisen tarve suunnittelemalla asunnot ja julkiset tilat sitä vastaavasti;

Avustetaan ikäihmisiä poistamaan kodeistaan liikkumisen esteet.

100. Kolmas tavoite: Helpotetaan ikäihmisten esteetöntä ja kohtuuhintaista liik- kumista

Toimet

Saatetaan tehokas joukkoliikenne nykyistä kattavammaksi niin maaseudulla kuin asutuskeskuksissakin;

Edistetään niin julkisia kuin yksityisiäkin liikkumisvaihtoehtoja, esimerkiksi kaupunginosakohtaisia järjestelmiä ja palveluja;

Rohkaistaan ikääntyvien kuljettajien koulutusta ja arviointia, edistetään turvallisempien teiden rakentamista ja kehitetään ikäihmisille ja vammaisille soveltuvia ajoneuvoja.

Toinen osa-alue: Hoito ja omaishoitajien tukeminen

101. Etenkin kehitysmaissa ikäihmisten antama tai heille annettava hoito tapahtuu yleensä perheissä ja yhteisöissä. Perheillä ja yhteisöillä on myös erittäin tärkeä tehtävä HIV/AIDSia sairastavien hoidossa ja tukemisessa sekä sairauden ehkäisemisessä. Hoitajina toimivia ikäihmisiä on autettava ja heidän ollessa hoitoa saavana osapuolena on huolehdittava inhimillisistä voimavaroista ja terveys- ja sosiaalialan infrastruktuurista, joilla heitä voidaan hoitaa, heille antaa tarvittavaa tukea ja sairauden leviämistä ehkäistä. Järjestelmää on vahvistettava julkisen vallan toimin, kun sitä tarvitsevan väestönosan osuus kasvaa.

102. Myös maissa, joissa virallinen hoitosektori on kehittynyt, suurin osa hoidosta on yhä omaisten vastuulla, koska sukupolvien väliset siteet ovat vahvat ja niiden välinen vuorovaikutus voimakasta. Omaishoito on kuitenkin luonteeltaan täydentävää eikä korvaa ammattimaista hoitoa. Mahdollisuus ikääntyä omassa yhteisössä on aina ihaneratkaisu, mutta joissakin maissa perhepiirissä korvauksetta annettava hoito on luomassa uusia taloudellisia ja sosiaalisia jännitteitä. Nykyisin jo ymmärretään, että tilanne on raskas erityisesti naisille, jotka yhä vastaavat enimmästä omaishoidosta. Naispuolisten omaishoitajien eläkkeet ovat alhaiset, koska he ovat työmarkkinoiden ulkopuolella, jäävät osattomiksi urakehityksestä ja joutuvat tyytymään muita pienempiin tuloihin. He kärsivät myös fyysisestä ja henkisestä stressistä joutuessaan tasapainottelemaan työn ja kodin vaatimusten välillä. Tilanne on erityisen vaikea naisille, joilla on vastuullaan sekä lapsia että ikäihmisiä.

103. Erityisesti Afrikassa HIV/AIDS-pandemia on pakottanut muutenkin ahdingossa elävät ikääntyvät naiset ottamaan huolekseen myös sairaat lapset ja lastenlapset ja taudin myötä orvoiksi jääneet lastenlapset. Aikana, jolloin aikuiset lapset usein huo-

lehtivat vanhemmistaan, ikäihmiset joutuvat odottamatta vastuuseen heikkokuntoisista jälkeläisistään tai joutuvat toimimaan lastenlastensa yksinhuoltajina.

104. Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana useissa maissa on tavoitteeksi asetettu vanhusten avohuolto ja ikääntyminen tutussa ympäristössä. Joskus perusteina ovat taloudelliset tekijät. Ajatellaan, että avohuolto tulee laitoshoidon halvemmaksi, koska siinä huolenpito on perheen vastuulla. Ilman riittävää tukea omaishoitajien taakka voi kuitenkin käydä ylivoimaiseksi. Sitä paitsi lakisääteisetkin avopalvelut ovat usein riittämättömiä, koska niille ei myönnetä tarpeeksi varoja ja ne on puutteellisesti koordinoitu. Siksi heikkokuntainen vanhus tai hänen hoitajansa voi pitää laitoshoidon parempana. Koska ongelma on näin monitahoinen, tarvitaan kohtuuhintaisten hoitovaihtoehtojen ketju, joka kattaa niin perheet kuin laitoshoidonkin. Ikäihmisten on myös voitava itse osallistua omien tarpeidensa arviointiin ja palvelujen seurantaan, jotta voidaan löytää parhaat vaihtoehdot.

105. Ensimmäinen tavoite: Tarjotaan ikäihmisille hoito- ja palveluketju eri tahojen yhteistyöllä sekä tukea omaishoitajille

Toimet

Tarjotaan avohuoltoa ja tuetaan omaishoitoa;

Kohennetaan hoidon laatua ja turvataan yksinäisille ikäihmisille nykyistä parempi pitkäaikaishoito lähiyhteisöissä. Tavoitteena on parantaa heidän mahdollisuuksiaan itsenäiseen elämään vaihtoehtona sairaaloille ja vanhainkodeille;

Tuetaan omaishoitajia koulutuksen ja tiedon sekä psykologisten, taloudellisten, yhteiskunnallisten ja lainsäädännöllisten mekanismien avulla;

Turvataan apu ikäihmisille silloin kun epävirallista tukea ei ole saatavissa, sitä ei haluta tai se on menetetty;

Helpotetaan eri kulttuurien ja ympäristöjen hoitojärjestelmien vertailevaa tutkimusta;

Luodaan ja toteutetaan strategioita, joilla voidaan tyydyttää kognitiivisesti toimintarajoitteisista henkilöistä huolehtivien ikääntyvien omaishoitajien erityistarpeet;

Laaditaan ja sovelletaan normeja ja mekanismeja, joilla varmistetaan lakisääteisen hoidon laatu;

Kehitetetään sekä lakisääteisiä että epävirallisia sosiaalisia tukijärjestelmiä, joiden avulla perheet voivat nykyistä paremmin huolehtia ikääntyneistä sukulaisistaan. Järjestelmiin on erityisesti sisällytettävä pitkäaikaistuki ja –palvelut kasvavalle heikkokuntoisten ikäihmisten joukolle;

Kehitetään ikäihmisten itsenäistä elämistä ja luodaan olosuhteet, jotka parantavat heidän elämänlaatuaan ja antavat heille tilaisuuden elää ja työskennellä itsenäisesti omisa yhteisöissään niin kauan kuin mahdollista ja toivottavaa;

Edistetään avohuoltoa ja tuetaan perheissä annettavaa hoitoa. Tässä yhteydessä on otettava huomioon hoitovastuun tasa-arvoinen jakautuminen miesten ja naisten kesken yhdistämällä työn ja perhe-elämän vaatimukset nykyistä paremmin.

106. Toinen tavoite: Tuetaan ikäihmisten, erityisesti ikääntyvien naisten, roolia omaishoitajina

Toimet

Kehitetään niin ikääntyville omaishoitajille kuin heidän hoivaamilleen perheillekin tarkoitettuja sosiaalipalveluja, kuten sijaishoitoa, neuvontaa ja tiedonvälitystä;

Selvitetään omaishoitajina toimivien ikäihmisten, erityisesti ikääntyvien naisten, avun tarve ja kiinnitetään huomiota heidän sosiaaliin, taloudellisiin ja psykologisiin erityistarpeisiinsa;

Korostetaan isovanhempien myönteistä roolia lastenlasten kasvattajina;

Otetaan huomioon ikääntyvien omaishoitajien määrän kasvu palvelusuunnitelmia laadittaessa.

Kolmas ongelma: Laiminlyönnit, kaltoin kohtelu ja väkivalta

107. Ikäihmisten laiminlyöminen sekä kaltoin kohtelu ja väkivaltainen kohtelu voi olla fyysistä, psyykkistä, henkistä tai taloudellista, ja ongelmia esiintyy kaikissa yhteiskunnissa ja jokaisessa sosiaalisessa, taloudellisessa, etnisessä ja maantieteellisessä ympäristössä. Ikääntymisen myötä toipumiskyky heikkenee, jolloin uhrit eivät välttämättä koskaan selviä fyysisesti tai henkisesti traumaistaan. Häpeä ja pelko saattavat pahentaa tilannetta, kun uhri on haluton hakemaan apua. Yhteisöjen on yhdessä ehkäistävä ikäihmisiin kohdistuvaa huonoa kohtelua ja rikollisuutta ja ikääntyviin kuluttajiin kohdistuvaa vilppiä. Ammattiauttajien on myös kyettävä tunnistamaan riskit joita syntyy, kun virallisella ja epävirallisella sektorilla työskentelevät hoitajat jättävät kodeissa, yhteisöissä ja laitoksissa ikäihmisiä heitteille tai kohtelevat heitä kaltoin tai väkivaltaisesti.

108. Fyysinen ja henkinen väkivalta on erityisen suuri vaara ikääntyville naisille, koska naisia syrjitään ja heidän ihmisoikeuksiaan poljetaan jatkuvasti. Myös perinteiset ja vakiintuneet tavat aiheuttavat ikääntyvien naisten huonoa kohtelua, ja tilannetta kärjistää usein köyhyys ja heikko oikeusturva.

109. Naisten köyhyys on suoraan yhteydessä taloudellisten mahdollisuuksien ja itenäisyyden puuttumiseen sekä siihen, että taloudelliset voimavarat, kuten luotonsaanti, maanomistus ja perinnöt, sekä koulutus ja tukipalvelut ovat heidän ulottumattomissaan. Naisia ei myöskään juuri kuulla poliittisessa päätöksenteossa. Köyhyys voi myös saattaa naiset seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi.

110. Ensimmäinen tavoite: Kaikentyyppisen ikäihmisiin kohdistuvan laiminlyönnin sekä kaltoin kohtelun ja väkivaltaisen kohtelun poistaminen

Toimet

Tehdään ammattiauttajat ja suuri yleisö tietoisiksi ikäihmisten kaltoin kohtelusta, sen ilmenemismuodoista ja syistä tiedotusvälineiden ja kampanjoiden avulla;

Poistetaan leskeysriitit, jotka vahingoittavat naisten terveyttä ja hyvinvointia;

Säädetään lakeja ja tehostetaan muita juridisia toimia ikäihmisten kaltoin kohtelun poistamiseksi;

Poistetaan ikäihmisiä vahingoittavat perinteistävät;

Kannustetaan eri maiden hallituksia ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita, kuten kansalaisjärjestöjä, yhteistyöhön ikäihmisten kaltoin kohtelun vähentämiseksi. Keinoina voivat olla esimerkiksi yhteisöjen omat toimet;

Minimoidaan ikääntyviin naisiin kohdistuvan laiminlyönnin sekä huonon ja väkivaltaisen kohtelun vaara suojelemalla heitä nykyistä paremmin, erityisesti poikkeusolojen aikana ja saattamalla suuri yleisö entistä tietoisemmaksi ongelmasta;

Kannustetaan ikääntyviin naisiin kohdistuvan väkivallan syiden, luonteen, laajuuden, asteen ja seurausten nykyistä laajempaa tutkimusta ja saatetaan tulokset kattavasti julkisuuteen.

111. Toinen tavoite: Luodaan tukipalvelut ikäihmisten kaltoin kohtelun vähentämiseksi

Toimet

Luodaan kaltoin kohtelun uhreille palvelut ja siihen syyllistyneille kuntouttamisjärjestelyt;

Kannustetaan terveys- ja sosiaalialan ammattilaisia sekä suurta yleisöä ilmoittamaan tapauksista, joissa he epäilevät ikäihmisiä kohdeltavan huonosti;

Kannustetaan terveys- ja sosiaalialan ammattilaisia kertomaan ikäihmisille suojelusta ja tuesta, johon heillä on oikeus, jos heidän epäillään joutuneen kaltoin kohtelun uhreiksi;

Sisällytetään ikäihmisten kaltoin kohtelun edellyttämä toiminta hoitoalan koulutukseen;

Käynnistetään tiedotusohjelmia, joilla ikäihmisille kerrotaan kuluttajiin kohdistuvasta vilpistä.

Neljäs osa-alue: Mielikuvat ikääntymisestä

112. Vuonna 2002 hyväksytty ikääntymistä koskeva kansainvälinen toimintaohjelma korostaa myönteistä mielikuvaa ikääntymisestä. Myös elämäkokemuksen tuoman arvovallan, viisauden, arvokkuuden ja itsehillinnän tunnustaminen on aina ollut osa vanhuuden kunnioittamista. Joissakin yhteiskunnissa nämä arvot on kuitenkin unoh-

dettu ja niissä ikäihmiset katsotaan liian usein vain taloudelliseksi rasitteeksi ja terveys- ja tukipalvelumenojen kasvattajiksi. Ikäihmisille itselleen terve vanheneminen on luonnollisesti yhä tärkeämpää, mutta huomion kiinnittyminen terveydenhoidon laajuuteen ja kustannuksiin, eläkkeisiin ja muihin palveluihin on usein edistänyt kielteisiä vaikutelmia ikäihmisistä. Siksi onkin korostettava ikääntyviä haluttuina yhteisön jäseninä, monipuolisina ja luovina yksilöinä, joilla on antaa merkittävä panos yhteiskunnan kehitykseen. Erityisesti ikääntyvät naiset kärsivät vääristä ja kielteisistä mielikuvista. Sen sijaan, että tuotaisiin esiin heidän työpanoksensa, vahvuutensa, neuvokkuutensa ja inhimillisyytensä, heidät kuvataan usein heikoiksi ja muista riippuvaisiksi. Näin vahvistetaan entisestään niin paikallista kuin kansallistakin syrjintää.

113. Ensimmäinen tavoite: Annetaan nykyistä enemmän tunnustusta ikäihmisten arvovallalle, elämänviisaudelle, tuottavuudelle ja muulle tärkeälle työlle

Toimet

Kehitetään ja edistetään toimintamalleja, joissa yksilöllisesti ja yhteisöllisesti tunnustetaan ikäihmisten nykyinen ja entinen työpanos. Näin voidaan torjua pinttyneitä ennakkoluuloja ja harhakäsityksiä ja ikäihmisiä kyetään kohtelemaan arvokkaasti, kiitollisesti, kunnioittavasti ja tahdikkaasti;

Kannustetaan tiedotusvälineitä luomaan mielikuvia, joissa korostetaan ikääntyvän väestön, myös vammaisten ikäihmisten, elämänviisautta, vahvuuksia, työpanosta, rohkeutta ja neuvokkuutta;

Kannustetaan koulutusalaan tunnustamaan ja huomioimaan opetuksessa kaikenikäisten työ, myös ikäihmisten panos;

Kannustetaan tiedotusvälineitä luopumaan stereotyyppioista ja kertomaan ihmiskunnan koko kirjosta;

Tunnustetaan, että koska tiedotusvälineet ennakoivat muutoksia, ne voivat myös merkittävästi edistää ikäihmisten roolia kehitysstrategioissa, esimerkiksi maaseudulla;

Tehdään ikäihmisille nykyistä helpommaksi kertoa toiminnastaan ja huolistaan tiedotusvälineille;

Kannustetaan tiedotusvälineitä sekä julkista ja yksityistä sektoria ikäsyrjinnän välttämiseen työyhteisöissä ja myönteisen vaikutelman antamiseen ikäihmisistä;

Edistetään myönteistä kuvaa ikääntyvien naisten työstä, jotta heidän itseluottamuksensa kohenisi.

Toteutus ja seuranta

114. Vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman toteuttaminen edellyttää jatkuvia toimia kaikilla tasoilla, jotta voidaan vastata tuleviin väestömuutoksiin ja hyödyntää ikäihmisten taitoja ja voimavaroja. Tarvitaan systemaattista arviointia ja samalla kehitysmaille on jatkuvasti annettava kansainvälistä apua, jotta ne voivat ratkaista ikääntymisen aiheuttamat ongelmat.

115. Vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman toteuttaminen edellyttää myös, että ikäihmisten yhteiskunnallisesta kehittämisestä luodaan poliittinen, taloudellinen, eettinen ja henkinen visio, joka perustuu ihmisarvoon, ihmisoikeuksiin, tasa-arvoon, kunnioitukseen, rauhaan, demokratiaan, keskinäiseen vastuuseen, yhteistyöhön ja ihmisten uskonnollisten, etnisten ja kulttuuristen taustojen täyteen kunnioitukseen.

Kansalliset toimet

116. Eri maiden hallituksilla on päävastuu vuonna 2002 hyväksytyn kansainvälisen toimintaohjelman suositusten toteuttamisesta. Ensimmäinen askel on sisällyttää ikääntyminen ja ikäihmisten huolenaiheet kansallisiin kehityslinjoihin ja köyhyyden poistamisstrategioihin. Toimintaohjelmien kehittäminen, rahoituksen turvaaminen ja tarvittavien inhimillisten voimavarojen luominen tapahtuvat samanaikaisesti. Siksi ohjelman toteutuminen riippuu tehokkaasta yhteistyöstä hallitusten, kansalaisyhteiskuntien toimijoiden ja yksityisen sektorin piirissä. Tarvitaan myös mahdollistavaa ympäristöä, joka perustuu muun muassa demokratiaan, laillisuuteen, ihmisoikeuksien kunnioitukseen, perusvapauksiin ja hyvään hallintotapaan kaikilla tasoilla, niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.

117. Kansalaisjärjestöillä on merkittävä rooli eri maiden hallitusten tukijoina niiden toteuttaessa, arvioidessa ja seurattessa vuonna 2002 hyväksyttyä kansainvälistä toimintaohjelmaa.

118. On pyrittävä edistämään kansainvälisen toimintaohjelman institutionaalista seuranta, johon on tarvittaessa osallistettava ikääntymisasiota hoitavat virastot ja laitokset sekä kansalliset toimikunnat. Ikääntymistä käsittelevät kansalliset toimikunnat, joissa on jäseninä kansalaisyhteiskunnan toimijoita, erityisesti ikäihmisten omia järjestöjä, voivat antaa työhön erittäin arvokkaan panoksen ja myös toimia ikääntymisasioiden kansallisina neuvonantajina ja koordinoijina.

119. Muita toteuttamisen kannalta olennaisia tekijöitä ovat ikäihmisten tehokkaat organisaatiot, ikääntymiseen liittyvä koulutus ja tutkimus ja kansallisen tiedon keruu ja analysointi, esimerkiksi sukupuoli- ja ikäkohtainen, toimintalinjojen suunnittelussa, seurannassa ja arvioinnissa käytettävä tieto. Ulkopuolinen ja puolueeton toteutuksen seuranta on myös tärkeää ja se voidaan antaa riippumattomien instituutioiden tehtäväksi. Tarjoamalla lisää kannustimia niin valtiovalta kuin kansalaisyhteiskunnan toimijatkin voivat auttaa ikäihmisiä edustavia ja tukevia organisaatiota kokoamaan voimansa.

Kansainvälinen toiminta

120. Globalisaatio ja keskinäinen riippuvuus ovat avaamassa uusia mahdollisuuksia kaupan, investointien, pääomavirtojen sekä teknologian, kuten tietoteknologian, kehittymisen kautta, jolloin voidaan myös edistää maailmantalouden ja maailman väestön elintason kasvua. Edelleen on kuitenkin vakavia haasteita, kuten vaikeita rahoituskriisejä, turvattomuutta, köyhyyttä, syrjäytyneisyyttä ja yhteiskuntien välistä ja sisäistä epätasa-arvoa. Kehitysmaiden, erityisesti vähiten kehittyneiden valtioiden, sekä useiden siirtymätalousmaiden on yhä vaikea integroitua ja vaikuttaa maailmantalouden

kehitykseen. Elleivät kaikki maailman valtiot pääse osallisiksi yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen hyödyistä, yhä useammat eri maiden ja jopa kokonaisten alueiden asukkaat jäävät vaille globaalitalouden hyötyjä. Vaaditaankin välitöntä toimintaa, jotta nämä kansoja ja valtiota haittaavat esteet voidaan voittaa ja jotta koko maailman väestö voi käyttää sille avautuvia mahdollisuuksia.

121. Globalisaatio on sekä mahdollisuus että haaste, ja erityisen ongelmallinen se on kehitysmailla ja siirtymätalousmailla. Kaikkien on voitava hyötyä yhtäläisesti globalisaation eduista, ja niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla tarvitaan kehitysmaiden ja siirtymätalousmaiden kanssa yhteistyössä luotuja toimintamalleja ja toimenpiteitä, joiden avulla ne voivat sopeutua uuden tilanteen vaatimuksiin.

122. Kansallisten ponnistelujen täydentämiseksi tarvitaan kehitysmaiden, vähiten kehittyneiden maiden ja siirtymätalousmaiden tueksi nykyistä tehokkaampaa kansainvälistä yhteistyötä, kun toteutetaan vuonna 2002 hyväksyttyä kansainvälistä toimintaohjelmaa. Tuen ja taloudellisen avun ohella on huomioitava myös seuraavat näkökohdat:

Kansainvälisten rahoitus-, talous- ja kauppajärjestelmien yhtenäisyyttä, hallintoa ja selkeyttä on viipymättä parannettava. Siksi korostammekin, että maailmantalouden hallintoa on kehitettävä ja Yhdistyneiden Kansakuntien roolia kehityksen edistäjänä vahvistettava. Samassa tarkoituksessa on kansallisella tasolla pyrittävä entistä parempaan koordinaatioon osallistuvien ministeriöiden ja instituutioiden välillä. Kansainvälisten järjestöjen on myös kyettävä koordinoimaan toimintojaan ja ohjelmiaan ja samalla on pyrittävä lujittamaan toiminnallisia ja kansainvälisiä valmiuksia. Vain näin voidaan saavuttaa vuosituhatjulistuksen tavoitteet, jotka koskevat vahvaa talouskasvua, köyhyyden poistamista ja kestävästä kehitystä.

Kansainvälistä rahoitusarkkitehtuuria ollaan merkittävästi uudistamassa. Prosessi on tehtävä entistä avoimemmaksi ja kehitysmaiden ja siirtymätalousmaiden on voitava osallistua siihen aktiivisesti. Kehitysavun ja köyhyyden poistamisen lisärahoitus on uudistusten päätavoitteita. Maailman valtioiden taloudellinen vakaus on myös tavoitteena, koska se edesauttaa huomattavasti kansallisia kehitysponnisteluja osana kehitystä tukevaa kansainvälistä rahoitusarkkitehtuuria.

Vähiten kehittyneiden maiden, köyhien kehitysmaiden sekä keskituloisten kehitysmaiden velkaongelmat on ratkaistava tehokkaasti, nopeasti, kokonaisvaltaisesti, oikeudenmukaisesti, kehitysmuotoisesti ja kestävästi. Toimenpiteet on toteutettava kansallisesti ja kansainvälisesti siten, että maiden velkaantuminen saatetaan pitkällä tähtäimellä kestäväälle pohjalle. Apuna voidaan tarvittaessa käyttää nykyisiä, tehokkaita osoittautuneita järjestelyjä, kuten velkojen kuittaamista hankkeilla.

Tarvitaan nykyistä huomattavasti enemmän virallista kehitysapua ja muita voimavaroja, jos kehitysmaiden halutaan saavuttavan kansainvälisesti sovitut kehitystavoitteet, kuten vuosituhatjulistukseen kirjatut päämäärät.

Kehotamme kaikkia kehittyneitä maita ryhtymään konkreettisiin toimiin, jotta ne voivat nostaa kehitysmailla suuntaamansa kehitysavun vähintään 0,7 prosenttiin bkt:sta ja vähiten kehittyneille maille suuntaamansa kehitysavun vähintään 0,15 prosenttiin bkt:sta. Samalla kannustamme kehitysmaita rakentamaan jo saavutetulle edistykselle

ja varmistamaan, että virallinen kehitysapu käytetään tehokkaasti kehitystavoitteiden saavuttamiseksi.

123. Nykyistä tehokkaampi ja määrätietoisempi kansainvälinen yhteistyö ja kehittyneiden maiden ja kehitysjärjestöjen kiinteä sitoutuminen helpottaisi kansainvälisen toimintaohjelman toteuttamista. Kansainvälisiä rahoitusjärjestöjä ja alueellisia kehityspankkeja kehoitetaan ottamaan lainaus- ja avustuskäytännöissään ikäihmiset huomioon kehityksen voimavarana ja huomioimaan heidät myös toimintalinjoissaan ja hankkeissaan, kun ne auttavat kehitysmaita ja siirtymätalousmaita toteuttamaan vuonna 2002 hyväksytyä kansainvälistä toimintaohjelmaa.

124. Yhdistyneiden kansakuntien rahastojen ja ohjelmien on sisällytettävä ikääntymisen myös maiden tasolla toteutettaviin hankkeisiin. On erittäin tärkeää, että kansainvälinen yhteisö ja kansainväliset kehitysjärjestöt tukevat organisaatioita, jotka auttavat kehitysmaita kehittämään erityisesti ikääntymiseen liittyvää koulutusta ja ikääntyvän väestönsosan potentiaalia.

125. Ikääntymistä koskevan kansainvälisen yhteistyön muita kohdealueita ovat muun muassa kokemusten, parhaiden käytäntöjen, tutkijoiden ja tutkimustulosten vaihto ja tiedonkeruu toiminnan ja ohjelmien kehittämisen tukemiseksi, sekä tulonmuodostushankkeiden luominen ja tiedonlevitys.

126. Yhdistyneiden Kansakuntien erityisjärjestöjen pääjohtajien koordinoitiryhmän on otettava asialistalleen myös vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman toteuttaminen koko YK-järjestelmässä. Tärkeimpiä kysymyksiä, joita YK-järjestelmän piirissä laadittiin ikääntymistä koskevaa maailmankonferenssia varten, olisi jatkuvasti korostettava ja niiden painoarvo vahvistettava. YK-järjestelmän kykyä hoitaa oma osuutensa suunnitelman toteuttamisessa on myös parannettava.

127. YK-järjestelmän tärkeimpänä ikääntymistä koskevana asiana ja Talous- ja sosiaaliasioiden osaston ikääntymisohjelman painopisteenä on vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman edistäminen. Päähuomio on muun muassa toimintalinjojen kehittämisen ja toteuttamisen suuntaviivoissa, keinoissa, joilla ikääntymisasiat voidaan sisällyttää kehitysagendoihin, vuoropuhelussa kansalaisyhteiskunnan ja yksityisen sektorin kanssa ja tiedon vaihdossa.

128. Yhdistyneiden kansakuntien alueellisten komissioiden tehtävänä on muuttaa vuonna 2002 hyväksytty ikääntymistä koskeva kansainvälinen toimintaohjelma alueellisiksi toimintaohjelmiksi. Niiden tulisi myös pyydettäessä avustaa kansallisia insi-tuutioita niiden omien ikääntymistä koskevien toimien toteuttamisessa ja seurannassa. Talous- ja sosiaalineuvosto voisi vahvistaa alueellisten komissioiden valmiuksia tässä suhteessa. Ei-valtiollisia alueorganisaatioita on tuettava niiden kehittäessä kansainvälistä toimintaohjelmaa edistäviä verkostoja.

Tutkimus

129. On kannustettava ja edistettävä kattavaa ja monipuolista tutkimusta ikääntymisen osa-alueilla eri maissa, erityisesti kehitysmaissa. Tutkimus, joka käsittää myös ikää ja siihen liittyviä asioita koskevan tiedon keruun ja analysoinnin, auttaa luomaan tehok-

kaita toimintamalleja. Vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman tutkimusosan tärkeänä tehtävänä on helpottaa ohjelmaan sisältyvien suositusten ja toimien toteuttamista. Luotettava tieto on tärkeää, jotta voidaan ymmärtää tulevaisuuden keskeisiä kysymyksiä ja päättää suosituksista. Arvioinnit on myös tehtävä kattavia ja käytännönläheisiä menetelmiä, kuten tunnuslukuja, käyttäen, jotta toimintamallit voidaan laatia oikeaan aikaan.

130. Tarvitaan myös ikääntymisen kansainvälistä tutkimusta tukemaan ikääntymisen toimintamalleja ja varmistamaan vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman onnistuminen. Näin ikääntymisen kansainvälinen tutkimus kyetään koordinoimaan nykyistä paremmin.

Maailmanlaajuinen seuranta, arviointi ja päivitys

131. Jäsenvaltioiden on arvioitava systemaattisesti vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman toteutumista, jotta sillä kyetään kohentamaan ikäihmisten elämänlaatua. Eri maiden hallitukset ja sidosryhmät voivat yhdessä päättää arviointimenetelmistä ja jäsenvaltioiden on myös tiedotettava toisilleen säännöllisten arviointien tuloksista.

132. Sosiaalisen kehityksen toimikunnan tehtävänä on seurata ja arvioida vuonna 2002 hyväksytyn ikääntymistä koskevan kansainvälisen toimintaohjelman toteutumista ja sen on työssään huomioitava ohjelmaan sisältyvät väestön ikääntymiseen liittyvät ulottuvuudet. Arvioinnit ovat erittäin tärkeitä maailmankonferenssin seurannan onnistumiselle, ja niiden menettelytavoista tulisikin päättää viipymättä.